

Jaana Kettunen, Outi Ruusuvirta-Uuksulainen,
Juhani Rautopuro, Raimo Vuorinen & Eelis Piirilä

Lukiokoulutuksen ja ammattillisen koulutuksen opinto-ohjauksen määrällinen saatavuus ja riittävyys

Raportteja ja työpapereita
Koulutuksen tutkimuslaitos (KTL)

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
KOULUTUKSEN TUTKIMUSLAITOS

Koulutuksen tutkimuslaitos
Raportteja ja työpapereita 1

Lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen opinto-ohjauksen määrällinen saatavuus ja riittävyys

Jaana Kettunen, Outi Ruusuvirta-Uuksulainen,
Juhani Rautopuro, Raimo Vuorinen & Eelis Piirilä

OPETUS- JA
KULTTUURIMINISTERIÖ

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
KOULUTUKSEN TUTKIMUSLAITOS

KOULUTUKSEN TUTKIMUSLAITOS

Koulutuksen tutkimuslaitos (KTL) on vuonna 1968 perustettu valtakunnallinen koulutustutkimuksen keskus. KTL on koulutustutkimuksen alalla Pohjoismaiden suurin tutkimuslaitos, ja se toimii Jyväskylän yliopiston monitieteisenä erillislaitoksena.

Tässä selvityksessä tarkastellaan lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen opinto-ohjauksen määrällistä saatavuutta ja riittävyyttä sekä resursoinnin keskeisiä puutteita ja kehittämiskohteita opiskelijoiden, ohjausta toteuttavan henkilöstön ja koulutuksen järjestäjien näkökulmista.

Koulutuksen tutkimuslaitos
Raportteja ja työpapereita 1
ISSN 2954-1344

ISBN 978-951-39-9478-5 (PDF)

Julkaisun pysyvä osoite: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9478-5>

DOI: <https://doi.org/10.17011/kti-rt/1>

© Kirjoittajat ja Koulutuksen tutkimuslaitos
Tämä teos on lisensoitu Creative Commons -lisenssillä CC BY 4.0
Kansi: Martti Minkkinen

Jyväskylä 2023

Sisältö

1	JOHDANTO	6
	Elinikäinen ohjaus ja TNO-palvelut	6
	Ohjauksen saatavuuteen liittyvät peruslähtökohdat	7
	Ohjauksen saatavuuden parantaminen	9
2	SELVITYKSEN TOTEUTUS	12
	Otoksen muodostaminen	12
	Selvityksen tiedonkeruu	13
	Vastaajat	14
	Opiskelijakysely	15
	Henkilöstökysely	17
	Koulutuksen järjestäjäkysely	19
	Tulosten analysointi ja raportointi	21
3	OPINTO-OHJAUKSEN MÄÄRÄLLINEN SAATAVUUS	22
	Opinto-ohjauksen saatavuus ja resurssit	22
	Opiskelijoiden kokemukset opinto-ohjauksen määrällisestä saatavuudesta	24
	Henkilöstön ja koulutuksen järjestäjien näkemyksiä opinto-ohjauksen määrällisestä saatavuudesta	32
4	OPINTO-OHJAUKSEN RIITTÄVYYS	35
5	OPINTO-OHJAUKSEN RESURSOINTI	37
6	OPINTO-OHJAUKSEN KEHITTÄMISTARPEET	42
	Opiskelijoiden esittämät näkemykset kehittämistarpeista	42
	Ammatillisten opiskelijoiden näkökulmia kehittämiseen	42
	Lukiolaisten näkökulmia kehittämiseen	44
	Opinto-ohjaajien esittämät näkemykset kehittämistarpeista	46
	Ammatillisen koulutuksen ohjauksesta vastaavan henkilöstön näkemyksiä kehittämistarpeista	47
	Lukiokoulutuksen opinto-ohjaajien esittämät näkemykset kehittämistarpeista	50
	Koulutuksen järjestäjien esittämät näkemykset kehittämistarpeista ...	51
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	53
	Lähteet	60

1 JOHDANTO

Tässä raportissa tarkastellaan lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen opinto-ohjauksen saatavuutta ja riittävyttä osana elinikäisen ohjauksen jatkumoa valtioneuvoston (2020) hyväksymän elinikäisen ohjauksen strategian 2020–2023 painopistealueiden mukaisesti. Kansallisessa elinikäisen ohjauksen strategiassa 2020–2023 korostetaan, että ohjauspalvelujen järjestämistä koskevassa päätöksenteossa tulee varmistaa palvelujen saatavuus, tasa-arvoisuus ja yhdenvertaisuus. Palvelujen tuottajien tulee varmistaa, että palvelut ovat saatavilla monikanavaisesti ja ne rakentuvat itsepalvelusta, avustetusta palvelusta sekä intensiivisestä ohjauksesta opiskelijoiden tarpeiden mukaisesti. Palvelujen järjestäjän tulisi arvioida, vastaavatko palvelut eri opiskelijaryhmien tarpeita ja että ne toteutetaan kustannus- ja resurssitehokkaasti.

Elinikäinen ohjaus ja TNO-palvelut

Suomessa julkisrahoitteisten tieto-, neuvonta- ja ohjauspalvelujen (TNO-palvelujen) kokonaisuus perustuu ensisijaisesti opetus- ja kulttuuriministeriön sekä työ- ja elinkeinoministeriön hallinnonaloille. Palvelumuotona ohjaus sisältyy perusopetukseen, toisen asteen lukio- ja ammatilliseen koulutukseen, korkea-asteen koulutukseen, TE-palveluihin, Ohjaamoihin sekä nuoriso- ja sosiaalipalveluihin. Kokonaisuutena elinikäisen ohjauksen järjestämisen tavoitteena on kehittää toimintoja, joiden avulla kansalaisten tulevaisuutta koskeva päätöksenteko on suunnitelmallisempaa, paremmin ohjautuvaa ja luotettavaan tietoon perustuvaa. Elinikäinen ohjaus eri työmuodoissaan ja eri organisaatioiden tuottamana tukee kansalaisia kaikissa elämänvaiheissa

koulutukseen ja työhön liittyvissä kysymyksissä. Laajimman näkemyksen mukaisesti elinikäisessä ohjauksessa on kysymys koko elämänaikaisesta ja -laajuisesta näkemyksellisestä mahdollisuuksien ja tavoitteiden jäsentämisestä jatkumona osana yksilöllistä opinto- ja urapolkua. Kansalaisen näkökulmasta kaikissa näissä vaiheissa korostuvat oppiminen, osallisuuden kokemukset, oikea-aikainen tuki oppimisen ja muun elämän kysymyksissä, kohdatuksi tuleminen ja mahdollisuus elämän suunnittelun sekä uravalinnan ohjaukseen (Nykanen, 2018).

Ohjauksen saatavuuteen liittyvät peruslähtökohdat

Käytännössä ohjauksen saatavuudesta vastaa Suomessa koulutuksen järjestäjä, jolla on toimivalta päättää koulutuksen toteuttamisesta, kuten lähiopetuksen määrästä, opetusryhmien muodostamisesta ja henkilöstömitoituksista. Lukion opetussuunnitelmien perusteiden (Opetushallitus, 2019) ja Opetushallituksen hyvän ohjauksen kriteerien (Opetushallitus, 2014) mukaan oppilaitoksilta edellytetään ohjaussuunnitelma, jossa tarkasteltavia teemoja ovat ohjauksen työnjaolliset, sisällölliset ja menetelmälliset kysymykset. Suomen opinto-ohjaajat ry on laatinut oman ehdotuksensa (<https://www.sopo.fi/yhdistys/aineistot/>) opinto-ohjaajien työnkuvaksi eri kouluasteille.

Sekä lukioissa että ammatillisessa koulutuksessa ohjauksen tavoitteisiin ja palvelujen järjestämiseen sisältyy molemmille koulutusmuodoille useita yhteisiä periaatteita ja käytäntöjä. Yhteisenä tehtävänä on auttaa opiskelijoita kehittämään jatkumona opiskelun ja oppimisen taitoja sekä ehkäistä ennakolta opintoihin liittyvien ongelmien syntymistä. Ohjaus tarkoittaa myös itse-tuntemuksen ja -arvioinnin, itseluottamuksen, persoonallisen kasvun ja kehityksen, urasuunnittelutaitojen ja osallisuuden tukemista. Kuitenkin koulutusten perustehtävästä ja käytännön toteutuksesta johtuen ohjauksen tavoitteissa, ohjauksesta vastaavan henkilöstön tehtäväkuvauksissa ja työnjaoissa on eroavaisuuksia, jotka otetaan huomioon aineiston analyysissä ja tulosten tulkinnassa. Seuraaviin kappaleisiin on koottu lainsäädännöstä ohjauksen saatavuuteen liittyvät keskeisimmät peruslähtökohdat.

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain (531/2017) 61 §:n mukaan opiskelijalla on oikeus saada eri oppimisympäristöissä sellaista opetusta ja ohjausta, joka mahdollistaa tutkinnon tai koulutuksen perusteiden mukaisten ammattitaitovaatimusten ja osaamistavoitteiden saavuttamisen sekä tukee opiskelijoiden kehitystä hyväksi, tasapainoisiksi ja sivistyneiksi ihmisiksi ja

yhteiskunnan jäseniksi. Koulutuksen järjestäjä vastaa siitä, että opetus ja ohjaus toteutetaan ottaen huomioon 48 §:n momentin mukaisesti arvioitu oppilaitoksessa ja muissa oppimisympäristöissä toteutettavan opetuksen ja ohjauksen tarve sekä määrä. Opiskelijalla on oikeus saada myös henkilökohtaista ja muuta tarpeellista opinto-ohjausta.

Uuden lukiolain (714/2018) myötä opiskelijan saamaa henkilökohtaista ohjausta on vahvistettu ryhmäohjauksen lisäksi. Lukiokoulutuksen oppimäärää suorittavalla opiskelijalla on oikeus saada tarpeidensa mukaista henkilökohtaista ja muuta opintojen ohjausta sekä jatko-opintoihin hakeutumiseen liittyvää ohjausta (lukiolaki 714/2018). Opiskelijalla on oikeus saada ohjausta muihin opintoihin hakeutumisessa, jos hänen opiskeluoikeutensa lukiokoulutuksen oppimäärän suorittamiseen on päättymässä tai hän on ilmoittanut eroamisestaan (lukiolaki 714/2018, 25 § 3 mom.).

Opetussuunnitelman perusteiden (Opetushallitus, 2019) mukaan ohjaus on lukion toiminnassa kokonaisuus, jonka tulee syventää perusopetuksessa annettua ohjausta jatkumona lukion jälkeisiin opintoihin. Ohjauksen avulla opiskelija parantaa valmiuksiaan selviytyä muuttuvissa elämäntilanteissa sekä oppii arvioimaan lukio-opintoja ja jatko-opiskelua koskevia valintojaan tulevaisuuden osaamistarpeiden näkökulmasta. Lukion laaja-alaisen osaamisen tavoitteiden mukaisesti lukio-opiskelu konkretisoituu elinikäisinä työelämävalmiuksina ja -taitoina sekä laajempaan yhteiskunnallisena osaamisena. Lukiossa opiskelijalle laaditaan henkilökohtainen opintosuunnitelma, joka sisältää opiskelusuunnitelman, ylioppilastutkintosuunnitelman sekä jatko-opinto- ja urasuunnitelman.

Lukion opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus, 2019) ohjaus on määritelty lukiokoulutuksen henkilöstön tavoitteellisesti johdetuksi yhteistyöksi, johon kuuluu yhteistyö myös korkeakoulujen ja työelämän kanssa. Ohjausta voidaan järjestää opintojaksomuotoisena opetuksena, henkilökohtaisena ja pienryhmäohjauksena, vertaisohjauksena sekä näiden yhdistelmänä. Opinto-ohjaaja vastaa oppilaitoksen opinto-ohjauksen koordinoinnista ja käytännön toteutuksesta. Ryhmäohjaaja toimii opiskelijaryhmänsä lähiohjaajana. Aineenopettaja ohjaa opiskelijaa opettamansa aineen opiskelutaidoissa ja auttaa häntä kehittämään oppimaan oppimisen taitoja. Lisäksi aineenopettaja tukee opiskelijan jatko-opintovalmiuksia ja työelämätuntemusta oman oppiaineensa osalta korkeakoulujen ja työelämän kanssa tehtävässä yhteistyössä. Aineenopettaja sisällyttää opetukseensa kokonaisuuksia, jotka sitovat opiskeltavan aineen jatko-opintoihin ja työelämään.

Oppivelvollisuuden laajentumisen yhteydessä sekä lukion että ammatillisten oppilaitosten on järjestettävä opiskelijoilleen tarvittaessa jatko-ohjausta. Ammatillisen perustutkinnon suorittaneella henkilöllä, jonka tarkoituksena on hakeutua tutkinnon suorittamisen jälkeen jatko-opintoihin mutta joka ei ole saanut opiskelupaikkaa tutkintoon johtavassa koulutuksessa, on oikeus saada ohjausta jatko-opintoihin liittyvään hakeutumiseen ja urasuunnitelmiin tutkinnon suorittamisvuotta seuraavan vuoden aikana. Lukiokoulutuksen oppimäärän suorittaneella opiskelijalla, joka ei ole saanut jatko-opiskelupaikkaa tutkintoon johtavassa koulutuksessa, on oikeus saada opintoihin hakeutumiseen ja urasuunnitelmiin ohjausta oppimäärän suorittamisvuotta seuraavan vuoden aikana. Ohjauksesta vastaa koulutuksen järjestäjä, jonka oppilaitoksessa opiskelija on suorittanut oppimäärän. (Lukiolaki 714/2018, 25 § 4 mom.).

Ohjauksen saatavuuden parantaminen

Elinikäisen ohjauksen saatavuuden parantaminen on painopistealue EU:n koulutusasioiden ministerineuvoston jäsenmaille antamassa elinikäistä ohjausta koskevassa päätöslauselmassa (Euroopan unionin neuvosto, 2008). Uudistetun Euroopan sosiaalisen peruskirjan (Valtiosopimukset 80/2002) mukaan ohjauspalvelujen olisi yleishyödyllisinä palveluina oltava kaikkien kansalaisten ulottuvilla riippumatta heidän tietotasostaan ja alkuperäisistä valmiuksistaan. Ministerineuvosto kehottaa jäsenmaita parantamaan kaikista heikoimmassa asemassa olevien ryhmien ja erityistarpeita omaavien henkilöiden mahdollisuuksia saada ohjauspalveluja.

Eurooppalaisen elinikäisen ohjauksen toimintapoliittisen verkoston tulokinnan (ELGPN, 2016) mukaan ohjauksen saatavuus tarkoittaa keinoja ja olosuhteita, jotka mahdollistavat yksilöille TNO-palvelujen, työvälineiden ja resurssien käytön urasuunnittelussa elämän vaiheissa. TNO-palveluja ovat muun muassa itsenäisesti käytettävät palvelut, tuettu asiakaspalvelu ja henkilökohtainen ohjaus. Ohjausresursseihin kuuluvat työmarkkinatieto sekä it-searviointivälineet, jotka on suunniteltu auttamaan yksilöitä muodostamaan käsityksen siitä, mitä he tietävät itsestään, saatavilla olevista vaihtoehdoista ja omista päätöksentekotavoistaan. Varsinaiset ohjauspalvelut auttavat kansalaisia käyttämään ohjausresursseja omiin tarpeisiinsa ja valmiuksiinsa sopivalla tavalla. ELGPN-verkosto kokosi myös kriteerit hyvin saatavilla oleville TNO-palveluille.

Hyvin saatavilla olevat opinto-ohjauspalvelut

ELGPN-verkoston vahvistamien elinikäisen ohjauksen suuntaviivojen (ELGPN, 2016) mukaan ohjaus saatavuuden näkökulmasta on toimivinta, kun palvelut

- ovat käyttäjäystävällisiä: niitä tarjotaan sellaisin keinoin ja sellaisina aikoina, että opiskelijat pystyvät niitä käyttämään, sekä sellaisella tavalla, joka edistää palvelujen käyttöä sekä monimediaisesti ja -kanavaisesti (kuten puhelimella tai verkkotyökaluilla) että kasvotusten
- vastaavat tarkoituksenmukaisesti sekä jonkin verran tai runsaasti apua tarvitsevien opiskelijoiden että palveluja itsenäisesti hyödyntävien käyttäjien tarpeisiin
- tarjoavat selkeästi hahmotettavan matalan kynnyksen palvelujen valikoiman, joka perustuu arvioon opiskelijoiden toiveista ja tarpeista sekä huomioi heidän asumis- ja työskentely-ympäristönsä ja kulttuuriset valmiutensa palvelujen käyttöön (erityisesti maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden kohdalla) ja joka on tarjolla opiskelun kannalta tärkeiden päätöksentekohetkien ja nivelvaiheiden aikana tukee urasuunnittelun ohjauksen sisällyttämistä opetussuunnitelmaan kustannustehokkaana toimenpiteenä, jolla pystytään tavoittamaan kokonainen ikäryhmä
- kohdistetaan ryhmille, jotka ovat sosiaalisen ja taloudellisen syrjäytymisen vaarassa
- tarjotaan alueen yleisimmin käytetyllä kielellä ja tarvittaessa myös muilla (alueella käytössä olevilla tai vierailia) kielillä
- pystyvät kuvailemaan elinikäisen ohjauksen luonteen sekä tiedottamaan sen hyödyistä ja palveluvalikoimasta opiskelijoille eri verkostojen kautta
- käyttävät kumppanuuteen/kollegiaalisuuteen perustuvaa lähestymistapaa TNO-palvelujen tavoittavuuden laajentamiseksi eri työympäristöissä
- toimivat erityistä tukea tarvitsevien opiskelijaryhmien parissa yhteistyössä järjestöjen ja vapaaehtoisten toimijoiden kanssa sekä mahdollisuuksien mukaan myös mobiililaitteilla käytettävien palvelujen kautta
- edistävät palvelujen, työvälineiden ja resurssien koordinoitua ja yhteistoimintaa eri hallinnonalojen sisällä ja niiden välillä
- edistävät kaikissa muodoissa olevien tietolähteiden avointa saatavuutta hyödyntäen erityisesti tieto- ja viestintäteknologian mahdollisuuksia.

Tässä selvityksessä ohjauksen saatavuutta tarkastellaan toimeksiannon mukaisesti ensisijaisesti määrällisesti. Ohjauksen saatavuuden määrällinen tarkastelu on haastavaa, koska ohjauksen määrällistä saatavuutta ei siten suoraan täsmennetä lainsäädännössä. Lukio- ja ammatillisen koulutuksen lainsäädännön lähtökohta on ollut säätää koulutuksen järjestämiseen, opintoihin ja opiskeluun liittyvistä velvollisuuksista ja oikeuksista sekä yleisistä puitteista, jolloin ohjaus kuvataan opiskelijan subjektiiviseksi oikeudeksi saada opiskeluaikanaan ohjausta. Lukiolaissa (714/2018) ohjauksen saatavuuteen otetaan väljästi kantaa oppimäärän sisältöä koskevassa pykälässä, jonka mukaan lukiokoulutuksen oppimäärä sisältää eri oppiaineiden ja oppiaineryhmien opintoja sekä opinto-ohjausta. Ainoa ohjauksen määrällistä saatavuutta suoraan koskeva normi lukioiden osalta sisältyy valtioneuvoston asetuksen (810/2018) liitteeseen, jonka mukaan koulutuksen järjestäjän tulee tarjota opiskelijoille yhteensä neljän opintopisteen laajuinen opinto-ohjauksen kokonaisuus pakollisina opintoina. Vastaavalla tavalla ammatillisissa oppilaitoksissa ohjauksen määrällistä saatavuutta koskeva normi koskee vain ammatillisiin perustutkintoihin sisältyvää yhden osaamispisteen laajuista urasuunnittelunvalmiuksien opintokokonaisuutta. Välillisesti saatavuuteen ohjauksen laadun osalta otetaan kantaa opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksia koskevassa asetuksessa (986/1998), jonka mukaan lukioissa ja ammatillisessa koulutuksessa opetushenkilöstöllä tulee olla säädetyt mukaiset kelpoisuudet, jotta he voivat antaa opetusta ja ohjausta.

2 SELVITYKSEN TOTEUTUS

Lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen opinto-ohjauksen määrällistä saatavuutta ja riittävyttä tarkastelevan selvityksen tavoitteena oli selvittää opiskelijoiden, henkilöstön ja koulutuksen järjestäjien näkökulmia teemaan liittyen. Opiskelijoilta, henkilöstöltä ja koulutuksen järjestäjiltä kerättiin tietoa verkkokyselyn avulla, joka oli vastattavissa seitsemän viikon ajan (27.9.–11.11.2022). Kysely suunnattiin otokseen valikoituneille suomenkielisille lukioiden ja ammatillisille oppilaitoksille. Opiskelijoille, oppilaitosten henkilöstölle (opinto-ohjaajat, HOKS-ohjaajat, vastuuopettajat, vastuuvallmentajat, omaohjaajat tai muulla vastaavalla nimikkeellä toimiva ohjauksen toteutuksesta keskeisesti vastaava henkilöstö) ja koulutuksen järjestäjille (rehtorit) laadittiin kullekin oma kyselynsä Webropol-alustalle. Kyselylomakkeiden laadinnan lähtökohdina olivat lukion opetussuunnitelmien perusteissa (Opetushallitus, 2019) sekä ammatillisten tutkintojen perusteissa esitetyt ohjauksen tavoitteet. Ohjauksen saatavuuden ja riittävyyden arvioinnissa sovellettiin opetus- ja kulttuuriministeriön vuonna 2012 rahoittamassa ohjauksen kehittämishankkeessa kehitettyjä ja validoituja Ohjauksen tila -arvioinnin lomakkeita sekä Suomen opinto-ohjaajat ry:n laatimia opinto-ohjaajien työnkuvia eri kouluasteilla (Suomen opinto-ohjaajat - SOPO ry, n.d.).

Otoksen muodostaminen

Selvitysaineiston otoksella pyrittiin valtakunnalliseen yleistettävyyteen siten, että otos edustaisi ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen opiskelijoita, henkilöstöä ja koulutuksen järjestäjiä maantieteellisesti kattavasti. Otos poimittiin monivaiheisena satunnaisotantana.

Ensimmäisessä vaiheessa poimittiin AVI-alueittain otos erityyppisistä kunnista AVI-alueiden suhteellisen koon perusteella. Kuntaryhmittely perustui Tilastokeskuksen kuntaluokitukseen, joka jaottelee kuntia kaupunkimaisuuden ja maaseutumaisuuden mukaan. Luokituksessa kunnat jaotellaan taajamaväkiluvun perusteella kolmeen ryhmään: kaupunkimaiset kunnat, taajaan asutut kunnat, maaseutumaiset kunnat.

Toisessa vaiheessa poimittiin otokseen tulleiden kuntien sisällä otos toisen asteen oppilaitoksista. Tiedot kussakin kunnassa sijaitsevista oppilaitoksista poimittiin opetushallinnon tietopalvelu Vipusesta. Mikäli kunnassa oli vain yksi ammatillinen oppilaitos ja/tai lukio, se/ne valittiin osallistumaan selvityksen. Mikäli kunkin tyyppisiä oppilaitoksia oli useampi, arvottiin selvitykseen osallistuva oppilaitos siten, että kustakin kunnasta otokseen tuli korkeintaan yksi lukio ja yksi ammatillinen oppilaitos.

Otoksesta jätettiin pois yksityiset kaupalliset koulutuksen järjestäjät, opistot, ammatilliset erityisoppilaitokset ja erikoisoppilaitokset, puhtaasti aikuis- ja iltalukiot sekä aikuiskoulutuskeskukset. Otokseen valikoitui 70 oppilaitosta, joista 18 oli ammatillisia oppilaitoksia ja 52 lukioita.

Selvityksen tiedonkeruu

Selvityksen tiedonkeruu alkoi yhteydenotolla oppilaitosten rehtoreihin, joiden kanssa sovittiin oppilaitoksen osallistumisesta selvitykseen ja siihen liittyvistä käytännön järjestelyistä. Yhteystiedot yhteydenottoihin kerättiin oppilaitosten verkkosivuilta. Selvityksen toteuttaminen oppilaitoksissa edellytti tutkimuslupaa kultakin koulutuksen järjestäjältä. Suullisen sopimuksen tai kirjallisen tutkimusluvan hakemisen ja myöntämisen jälkeen oppilaitoksille lähetettiin sähköpostitse koulutuksen järjestäjien, opinto- ja HOKS-ohjaajien sekä opiskelijoiden verkkokyselylinkit sekä osallistujatiedote, joka sisälsi tietoa selvityksen taustasta, osallistumisen vapaaehtoisuudesta ja tietojen säilyttämisestä. Oppilaitoksiin lähetettiin yksi muistutusviesti, mikäli vastausta ei ollut tullut kahden viikon kuluessa kyselyn lähettämisestä.

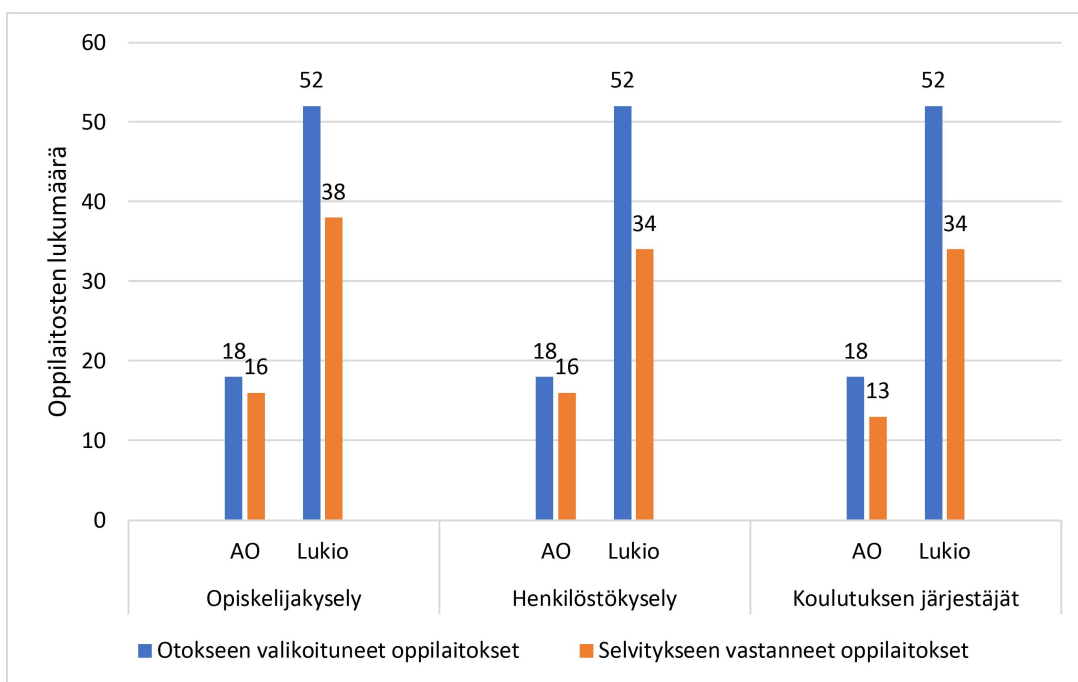
Kysely välitettiin opiskelijoille pääosin kahdella tavalla. Osassa oppilaitoksia opiskelijat vastasivat kyselyyn opinto-ohjaajan tunnin, ryhmänohjauksen tai muun tapaamisen yhteydessä, osassa taas kyselylinkki lähetettiin opiskelijoille digitaalisia kanavia pitkin, esimerkiksi Wilman välityksellä. Edellinen tapa oli yleisempi lukioissa ja jälkimmäinen ammatillisissa oppilaitoksissa. Lukioissa henkilöstön kyselylinkki lähetettiin opinto-ohjaajille joko suoraan

sähköpostitse tai rehtorin välityksellä. Ammatillisissa oppilaitoksissa opinto- ja HOKS-ohjaajakyselyn lähettämisestä sovittiin rehtorin tai opinto-ohjauksesta vastaavan koulutuspäällikön kanssa. Koulutuksen järjestäjälle suunnattuun kyselyyn vastasivat niin lukioissa kuin ammatillisissa oppilaitoksissa pääsääntöisesti rehtorit. Joissakin ammatillisissa oppilaitoksissa koulutuksen järjestäjän kyselyyn vastasi rehtorin sijasta opinto-ohjauksesta vastaava koulutuspäällikkö.

Vastaajat

Otokseen valikoitui 70 oppilaitosta, joista 18 oli ammatillisia oppilaitoksia ja 52 lukioita. Opiskelijakyselyyn saatiin vastauksia 54:stä oppilaitoksesta ja henkilöstökyselyyn 50:stä oppilaitoksesta. Koulutuksen järjestäjät vastasivat heille suunnattuun kyselyyn 47:stä oppilaitoksesta (kuviio 1). Otoksen 18:sta ammatillisesta oppilaitoksesta yksi ja 52:sta lukiosta kaksi kieltäytyivät ensimmäisen oppilaitosyhteydenoton yhteydessä osallistumasta selvitykseen. Neljästä oppilaitoksesta ei saatu vastauksia mihinkään selvityksen kolmesta kyselystä.

Kuviio 1. Otokseen valikoituneiden ja selvitykseen osallistuneiden oppilaitosten määrä kyselyittäin

Opiskelijakysely

Opiskelijakyselyn kohderyhmänä olivat ammatillisissa oppilaitoksissa ammatillista perustutkintoa suorittavat opiskelijat ja lukioissa nuorten opetussuunnitelman mukaan lukion oppimäärää suorittavat opiskelijat. Opiskelijakysely oli anonymi ja yksilövastattava. Kyselyyn vastasi yhteensä 6 532 opiskelijaa, joista 23 prosenttia opiskeli ammatillisissa oppilaitoksissa ja 77 prosenttia lukioissa. Opiskelijakyselyn vastanneiden taustatietoja on kuvattu tarkemmin taulukossa 1.

Taulukko 1. Opiskelijakyselyyn vastanneiden (n = 6 532) taustatiedot

Taustamuuttuja	Luokat	Vastaajia	%
Sukupuoli	Nainen	3909	60 %
	Mies	2286	35 %
	Muu	167	3 %
	En halua sanoa	170	3 %
	Yhteensä	6532	100 %
Opiskelee	Ammatillisessa oppilaitoksessa	1534	23 %
	Lukiossa	4998	77 %
	Yhteensä	6532	100 %
Suorittaa	Ammatillista tutkintoa	1361	21 %
	Ylioppilastutkintoa	4888	75 %
	Kaksoistutkintoa	147	2 %
	Muita lukio-opintoja	97	1 %
	Muita ammatillisia opintoja	39	1 %
	Yhteensä	6532	100 %
Monesko opiskeluvuosi meneillään?	Ensimmäinen vuosi	2579	39 %
	Toinen vuosi	2197	34 %
	Kolmas vuosi	1631	25 %
	Neljäs vuosi	125	2 %
	Yhteensä	6532	100 %
Oppilaitoksen koko, lukio*	0–99	244	5 %
	100–199	231	5 %
	200–499	880	17 %
	500–899	2234	44 %
	900 tai enemmän	1356	26 %
	Ei tietoa	187	4 %
	Yhteensä	5132	100 %
Oppilaitoksen koko, ammatillinen*	Alle 5000	308	20 %
	Yli 5000	1208	78 %
	Ei tietoa	31	2 %
	Yhteensä	1547	100 %

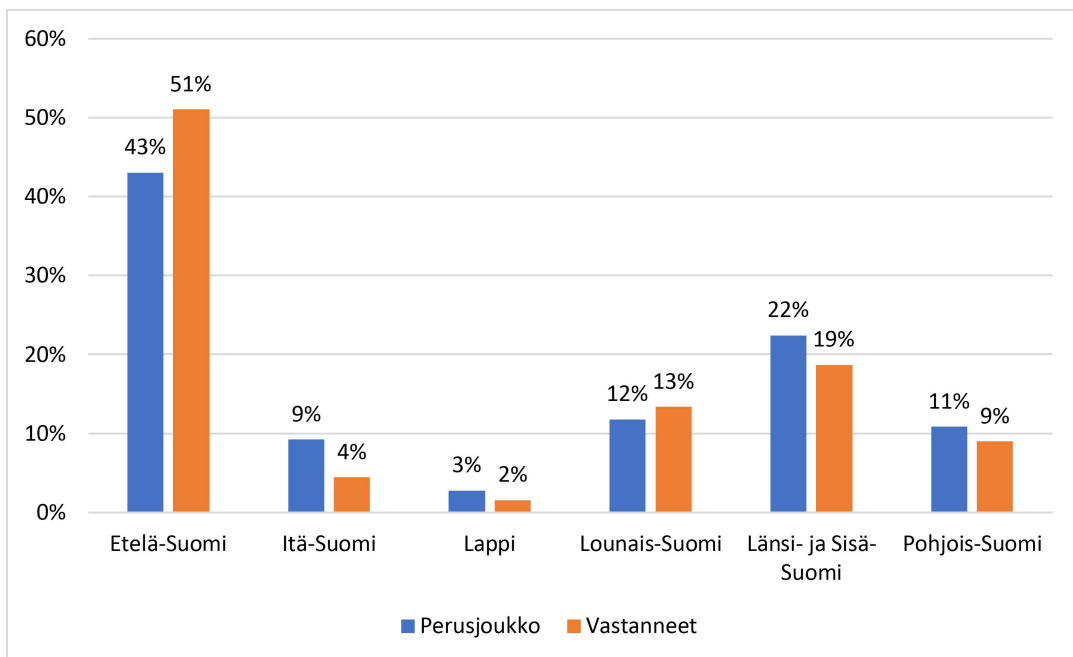
Taulukko 1. Jatkuu

Taustamuuttuja	Luokat	Vastaajia		%	
AVI-alue		AO		Lukio	
	Etelä-Suomi	14	1 %	2551	51 %
	Itä-Suomi	104	7 %	222	4 %
	Lappi	18	1 %	77	2 %
	Lounais-Suomi	385	25 %	668	13 %
	Länsi- ja Sisä-Suomi	957	62 %	934	19 %
	Pohjois-Suomi	31	2 %	449	9 %
	Ei tietoa	25	2 %	97	2 %
	Yhteensä	1534	100 %	4998	100 %
Kuntatyyppi	Kaupunkimainen	5231		80 %	
	Taajaan asuttu	989		15 %	
	Maaseutumainen	190		3 %	
	Ei tietoa	122		2 %	
	Yhteensä	6532		100 %	

*Vipusesta, 2021 opiskelijamäärät

Opiskelijakyselyn vastaajamäärien suhteellinen jakautuminen AVI-alueittain vastaa lukioiden osalta melko hyvin perusjoukon eli koko maan suomenkielisten lukiolaisten jakaumaa (kuvio 2).

Kuvio 2. Perusjoukon (N = 87 393) ja opiskelijakyselyyn vastanneiden lukiolaisten (n = 4 998) suhteellinen jakautuminen AVI-alueittain

Vastaajamäärissä oli tosin jonkin verran alueellista vaihtelua: Etelä-Suomen AVI-alueen lukiolaiset ovat jonkin verran ylliedustettuina ja Itä-Suomen AVI-alueen lukiolaiset hieman aliedustettuina vastaajajoukossa.

Lukiolaisten (n = 4 998) ammatillisia opiskelijoita (n = 1 534) huomattavasti korkeampaa osallistumisastetta selittää osin se, että lukiolaiset vastasivat valtaosassa oppilaitoksia kyselyyn opinto-ohjaajan oppitunnin tai muun yhteisen tapaamisen yhteydessä. Ammatillisissa oppilaitoksissa osallistumiskutsu taas välitettiin opiskelijoille useimmiten Wilma-viestin välityksellä, jolloin vastaajamäärät jäivät pienemmiksi kuin lukioissa. On myös huomioitava, että opiskelijakyselyitä ei kaikissa oppilaitoksissa suunnattu oppilaitosten kaikille opiskelijoille, vaan oppilaitosten yhteyshenkilöt kohdensivat kyselyn oman harkintansa mukaan. Erityisesti suurissa ammatillisissa oppilaitoksissa kysely saatettiin kohdentaa esimerkiksi ainoastaan joidenkin koulutusalojen opiskelijoille.

Henkilöstökysely

Henkilöstökysely oli anonyymi ja yksilövastattava. Henkilöstökyselyn kohdeyryhmänä olivat opinto-ohjaajat, aineenopettajat ja ammatillisissa oppilaitoksissa myös HOKS-ohjaajat ja ammatilliset opettajat. Henkilöstökysely oli anonyymi ja yksilövastattava.

Henkilöstökyselyyn saatiin 383 vastausta. Vastaajista 87 prosenttia työskenteli ammatillisissa oppilaitoksissa ja 13 prosenttia lukioissa. Lukioissa kaikki henkilöstökyselyyn vastanneet työskentelivät opinto-ohjaajina. Ammatillisissa oppilaitoksissa reilu kolmannes toimii opinto-ohjaajina, lähes kolmannes HOKS-ohjaajina ja lähes puolet aineenopettajina. Moni vastaajista toimi useammassa kuin yhdessä tehtävässä. Vastaajista 36 prosentilla oli opinto-ohjaajan kelpoisuus.

Lukioiden pienempi henkilöstövastaajamäärä selittyy osittain sillä, että ammatillisia oppilaitoksia kooltaan pienemmissä lukioissa on vähemmän opinto-ohjaajia: suurimmassakin osallistuneessa lukiossa opinto-ohjaajia oli seitsemän (opinto-ohjaajien lukumäärän keskiarvo kaikista vastanneista lukioista 2,03 ja mediaani 1,5), kun taas ammatillisissa oppilaitoksissa heitä oli tyypillisesti useita kymmeniä (selvitykseen vastanneissa ammatillisissa oppilaitoksissa opinto-ohjaajien lukumäärän keskiarvo 16,5 ja mediaani 10). Toisaalta ohjauksen toiminnot jakautuvat ammatillisissa oppilaitoksissa

korostuneemmin useammille toimijoille kuin lukioissa, ja tämän vuoksi oppilaitoksia pyydettiin välittämään henkilöstökyselyä myös HOKS-ohjaajille. HOKS-ohjausta tekeviä opettajia on tyypillisesti määrällisesti paljon: osallistuneissa ammatillisissa oppilaitoksissa HOKS-ohjaajien määrä vaihteli 55:stä 505:een (ka. 218 ja mediaani 190). Henkilöstökyselyyn vastanneiden taustatietoja on kuvattu tarkemmin taulukossa 2.

Taulukko 2. Henkilöstökyselyyn vastanneiden (n = 323) taustatiedot

Taustamuuttuja	Luokat	Vastaajia	%
Oppilaitostyyppi, jossa työskentelee	Ammatillisessa oppilaitoksessa	335	87 %
	Lukiossa	48	13 %
	Yhteensä	383	100 %
Toimii (useampi vaihtoehto mahdollinen)	Opinto-ohjaajana	184	35 %
	HOKS-ohjaajana	116	22 %
	Aineenopettajana tai ammatillisena opettajana	175	33 %
	Muissa tehtävissä	48	9 %
	Yhteensä	523	100 %
Kelpoisuus tehtäviin (useampi vaihtoehto mahdollinen)	Kelpoisuus opettajan tehtäviin	325	62 %
	Kelpoisuus opinto-ohjaajan tehtäviin	189	36 %
	Ei kelpoisuutta opettajan eikä opinto-ohjaajan tehtäviin	11	2 %
	Yhteensä	525	100 %
Oppilaitoksen koko, lukio*	0–99	9	19 %
	100–199	6	13 %
	200–499	9	19 %
	500–899	8	17 %
	900 tai enemmän	15	31 %
	Ei tietoa	1	2 %
	Yhteensä	48	100 %
Oppilaitoksen koko, ammatillinen*	Alle 5000	118	35 %
	Yli 5000	216	64 %
	Ei tietoa	1	0 %
	Yhteensä	335	100 %

*Vipusesta, 2021 opiskelijamäärät

Taulukko 2. Jatkuu

Taustamuuttuja	Luokat	Vastaajia		%	
AVI-alue		Ammatillinen		Lukio	
	Etelä-Suomi	55	16 %	21	44 %
	Itä-Suomi	34	10 %	3	6 %
	Lappi	25	7 %	1	2 %
	Lounais-Suomi	47	14 %	4	8 %
	Länsi- ja Sisä-Suomi	159	47 %	15	31 %
	Pohjois-Suomi	14	4 %	3	6 %
	Ei tietoa	1	0 %	1	2 %
	Yhteensä	335	100 %	48	100 %
Kuntatyyppi	Kaupunkimainen	363		95 %	
	Taajaan asuttu	11		3 %	
	Maaseutumainen	7		2 %	
	Ei tietoa	2		1 %	
	Yhteensä	383		100 %	

*Vipusesta, 2021 opiskelijamäärät

Koulutuksen järjestäjäkysely

Koulutuksen järjestäjäkysely oli anonymi ja yksilövastattava. Kyselyyn vastasi yhteensä 52 rehtoria, joista 69 prosenttia työskenteli lukioissa ja 31 prosenttia ammatillisissa oppilaitoksissa. Kaikki lukioiden vastaajat toimivat joko rehtoreina tai apulaisrehtoreina. Ammatillisissa oppilaitoksista vastauksia tuli rehtorien lisäksi myös koulutuspäälliköiltä, opinto-ohjauksen koordinaattoreilta, pedagogisilta johtajilta sekä yhteisten palvelujen päälliköiltä. Vastanneiden järjestäjien taustatietoja on kuvattu tarkemmin taulukossa 3.

Taulukko 3. Koulutuksen järjestäjäkyselyyn vastanneiden (n = 52) taustatiedot

Taustamuuttuja	Luokat	Vastaajia	%		
Oppilaitostyyppi, jossa työskentelee	Ammatillisessa oppilaitoksessa	16	31 %		
	Lukiossa	36	69 %		
	Yhteensä	52	100 %		
Toimii (useampi vaihtoehto mahdollinen)	Rehtorina	40	77 %		
	Vara-/apulaisrehtorina	6	12 %		
	Muissa tehtävissä.	6	12 %		
	Yhteensä	52	100 %		
Opetuksen järjestäjä	Kunta	37	71 %		
	Kuntayhtymä	12	23 %		
	Yksityinen	3	6 %		
	Valtio	0	0 %		
	Yhteensä	52	100 %		
Oppilaitoksen koko, lukio*	0–99	5	14 %		
	100–199	7	19 %		
	200–499	13	36 %		
	500–899	6	17 %		
	900 tai enemmän	5	14 %		
	Yhteensä	36	100 %		
Oppilaitoksen koko, ammatillinen*	Alle 5000	9	56 %		
	Yli 5000	7	44 %		
	Yhteensä	16	100 %		
AVI-alue		Ammatillinen		Lukio	
	Etelä-Suomi	7	44 %	15	42 %
	Itä-Suomi	1	6 %	4	11 %
	Lappi	0	0 %	2	6 %
	Lounais-Suomi	2	13 %	5	14 %
	Länsi- ja Sisä-Suomi	4	25 %	7	19 %
	Pohjois-Suomi	2	13 %	3	8 %
	Yhteensä	16	100 %	36	100 %
Kuntatyyppi	Kaupunkimainen	38		73 %	
	Taajaan asuttu	10		19 %	
	Maaseutumainen	4		8 %	
	Yhteensä	52		100 %	

*Vipusesta, 2021 opiskelijamäärät

Tulosten analysointi ja raportointi

Opiskelijoille, henkilöstölle ja koulutuksen järjestäjille suunnattujen kyselyjen osalta määrällisten analyysien lisäksi osa kysymyksistä analysoitiin laadullisesti. Määrälliset analyysit toteutettiin SPSS Statistics -ohjelmistolla, ja laadullinen aineisto analysoitiin käyttäen sisällönanalyysiä.

Määrällisiä tuloksia tarkasteltaessa ja vertailtaessa käytettiin tavallisimpia kuvailevan tilastotieteen menetelmiä, kuten frekvenssi- ja prosenttijakaumia sekä tavallisimpia keski- ja hajontalukuja (mm. keskiarvo, mediaani, keskihajonta ja kvartiilit). Luokiteltujen muuttujien parittaisten riippuvuuksien analysointi suoritettiin khiin neliö -testillä asianmukaisine prosenttijakauma- ja residuaalitarkasteluineen.

Ryhmien välisten erojen analysoinnissa sovellettiin sekä perinteistä t-testiä että yksisuuntaista varianssianalyysiä. Kahden ryhmän keskimääräisiä eroja tarkasteltiin t-testillä ja usean ryhmän välisiä eroja yksisuuntaisella varianssianalyysillä. Varianssianalyysin ryhmien välisten erojen (post hoc -testit) analysoinnissa hyödynnettiin Tukeyn testiä. Tässä raportissa ryhmien välisiä eroja on kuvattu efektikoolla. Efektikoko tarkoittaa sitä, kuinka merkittävä, suuri ero ryhmien välillä on (Metsämuuronen 2009, 57). Erojen käytännön merkitsevyyttä (efektin koko) tarkasteltiin etan-neliökertoimen (Cohen, 1988) avulla. Etan neliön suuntaa antavina raja-arvoina voidaan käyttää arvoja alle 0,01 (pieni merkitys), noin 0,06 (kohtalainen merkitys) ja 0,14 tai yli (vahva merkitys). Tässä raportissa tilastollisesti merkitsevillä riippuvuuksilla ja eroilla viitataan alle viiden prosentin merkitsevyytasoon ($p < 0,05$).

Opiskelijoiden, henkilöstön sekä koulutuksen järjestäjien kyselyissä oli numeeristen kysymysten lisäksi avoimia kysymyksiä, joihin vastaavat saivat kirjoittaa näkemyksensä. Nämä vastaukset luokiteltiin sisällönanalyysiä hyödyntäen. Tulokset on kuvattu kuvailevana tekstinä ja kuvausten yhteydessä on esitetty suoria lainauksia vastauksista.

3 OPINTO-OHJAUKSEN MÄÄRÄLLI- NEN SAATAVUUS

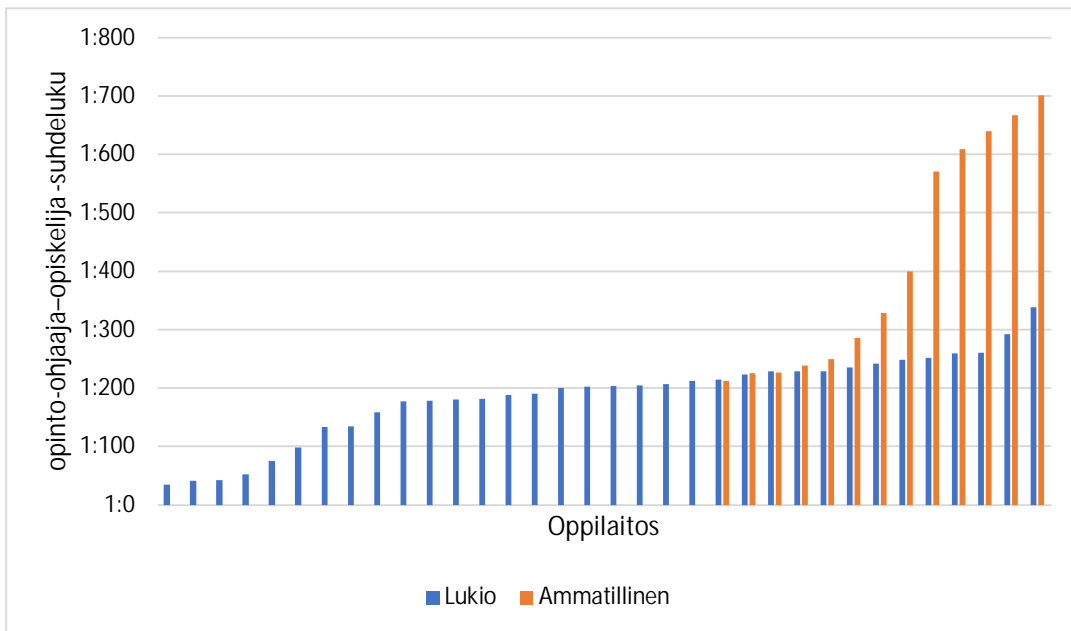
Opinto-ohjauksen määrällisellä saatavuudella tarkoitetaan yksinkertaisimmillaan sitä, kuinka monta opiskelijaa oppilaitoksessa on laskennallisesti yhtä opinto-ohjaajaa kohden. Tässä luvussa tarkastellaan opinto-ohjauksen määrällistä saatavuutta ja riittävyttä opiskelijoille, henkilöstölle sekä koulutuksen järjestäjille suunnattujen kyselyjen perusteella

Opinto-ohjauksen saatavuus ja resurssit

Koulutuksen järjestäjiltä tiedusteltiin, kuinka paljon järjestäjän oppilaitoksessa on opiskelijoita, opinto-ohjaajia ja HOKS-ohjaajia (vain ammatillisilta oppilaitoksilta). Kyselyssä tiedusteltiin myös, mikä on ohjaukseen kohdennettu kokonaisresurssi oppilaitoksessa henkilötyövuosina.

Järjestäjistä 47 (lukiot n = 34 ja ammatilliset oppilaitokset n = 13) ilmoitti opinto-ohjaajien ja opiskelijoiden määrät. Opinto-ohjaajien määrä suhteessa oppilaitoksen opiskelijamäärään on kuvattu kuviossa 3. Lukioissa yhtä opinto-ohjaajaa kohden oli keskimäärin 186 opiskelijaa (keskihajonta 73,4 ja mediaani 203). Pienimmillään yhtä opinto-ohjaajaa kohden oli lukioissa 34 opiskelijaa, kun taas enimmillään yhdellä opinto-ohjaajalla oli laskennallisesti 338 opiskelijaa. Ammatillisissa oppilaitoksissa yhtä opinto-ohjaajaa kohden oli keskimäärin 412 opiskelijaa (keskihajonta 194 ja mediaani 329). Pienimmillään yhtä opinto-ohjaajaa kohden oli ammatillisissa oppilaitoksissa 212 opiskelijaa, kun taas enimmillään yhdellä opinto-ohjaajalla oli laskennallisesti 701 opiskelijaa.

Kuvio 3. Lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten opinto-ohjaajien määrä suhteessa opiskelijamäärään

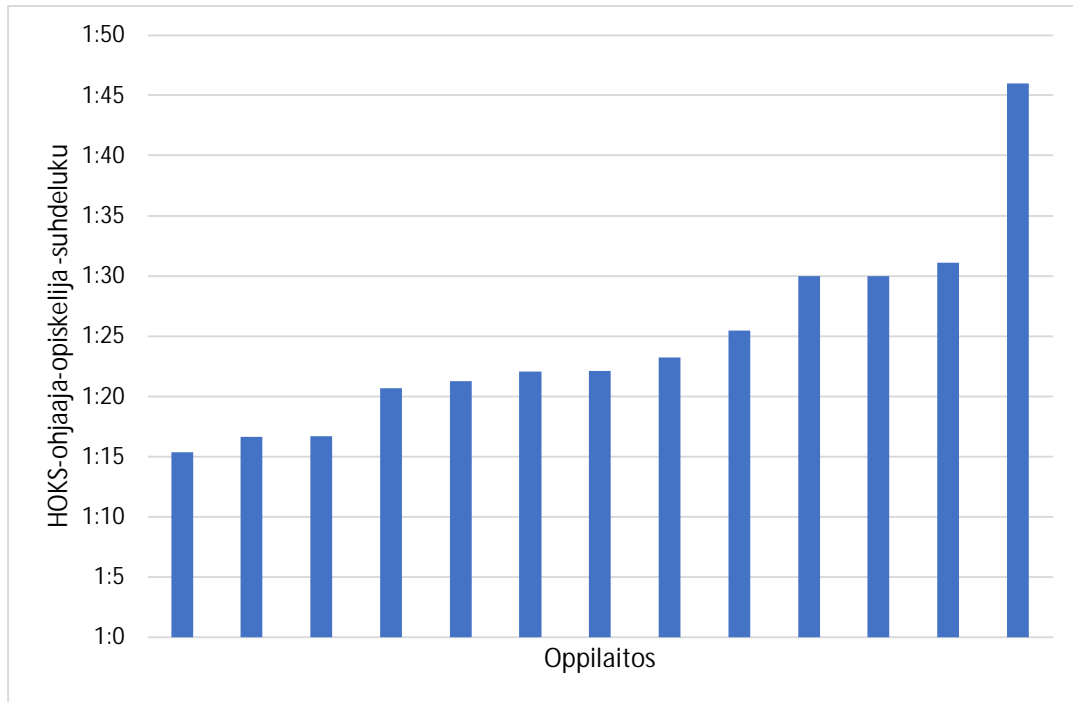

Tässä analysoiduista 34 lukiosta 29:ssä suhdeluku täyttää eduskunnan sivistysvaliokunnan asettaman tavoitteen 1:250 (Eduskunnan sivistysvaliokunnan mietintö 6/2002) ja 15:ssä opinto-ohjaajien määrä on Suomen opinto-ohjaajat ry:n ja OAJ:n suosituksen mukainen (1:200). Tähän selvitykseen osallistuneissa ammatillisissa oppilaitoksissa eduskunnan sivistysvaliokunnan asettama tavoite täyttyy viidessä oppilaitoksessa, mutta Suomen opinto-ohjaajat ry:n suositus ei täyty yhdessäkään oppilaitoksessa. Toisaalta yksinkertainen lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten vertailu ei tässä yhteydessä ole mielekästä, sillä opinto-ohjaajilla on lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa erilaiset tehtävänkuvat (Suomen opinto-ohjaajat - SOPO ry, n.d). Ammatillisissa oppilaitoksissa HOKS-ohjaaja tai muu vastaavalla nimikkeellä toimiva opettaja tekee sellaisia tehtäviä, jotka lukioissa saattavat kuulua opinto-ohjaajille. Vastaavan kaltaisia havaintoja on tehty myös kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (Karvi) perusopetuksen ja toisen asteen nivelvaihetta tarkastelleessa arvioinnissa (Goman ym. 2020, 134–137).

Ammatillisen koulutuksen järjestäjistä 13 ilmoitti HOKS-ohjaajien ja opiskelijoiden lukumäärät. Kuviossa 4 on kuvattu HOKS-ohjaajien lukumäärä suhteessa opiskelijamäärään. Ammatillisissa oppilaitoksissa yhtä HOKS-ohjaajaa kohden oli laskennallisesti keskimäärin 25 opiskelijaa (keskihajonta 8,2

ja mediaani 22). Pienimmillään yhtä HOKS-ohjaajaa kohden oli 15 opiskelijaa ja enimmillään 46.

Kuvio 4. Ammatillisten oppilaitosten HOKS-ohjaajien lukumäärä suhteessa opiskelijamäärään

Tämän aineiston mukaan opiskelijoiden lukumäärä yhtä opinto-ohjaaja kohden on pienempi kuin Karvin nivelvaiheen ohjauksen arvioinnissa (Goman ym., 2020), jossa lukioissa oli enimmillään 450 opiskelijaa ja ammatillisissa oppilaitoksissa tuhat opiskelijaa yhtä opinto-ohjaajaa kohden.

Opiskelijoiden kokemukset opinto-ohjauksen määrällisestä saatavuudesta

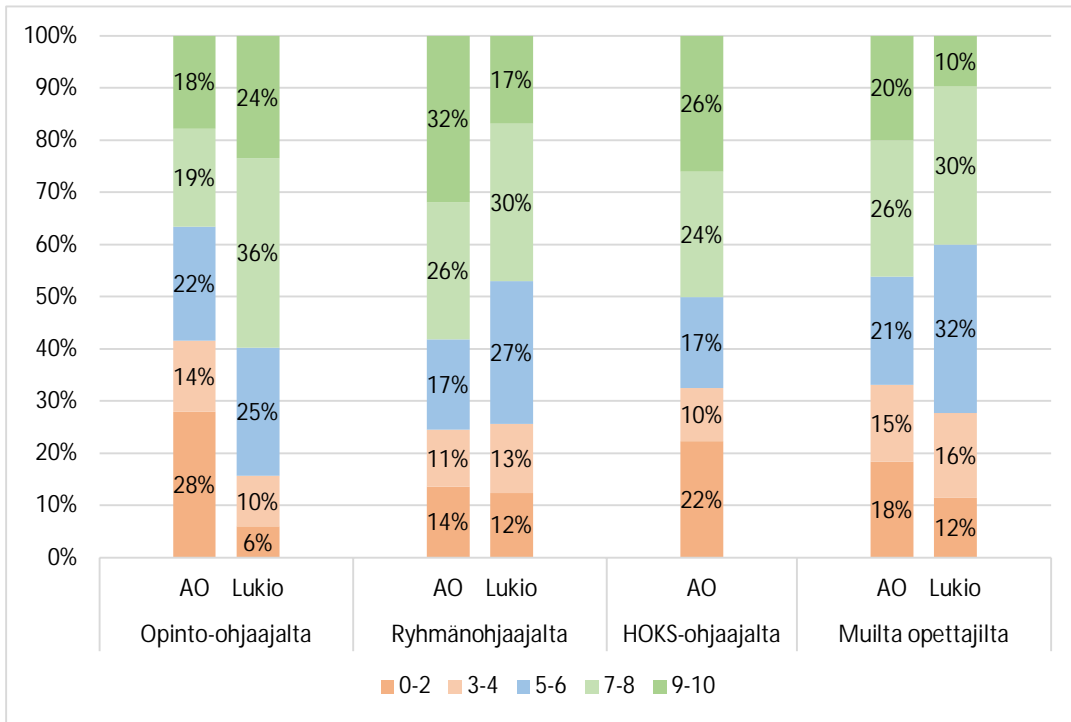
Edellä on tarkasteltu sitä, kuinka monta opiskelijaa tähän selvitykseen osallistuneissa oppilaitoksissa on yhtä opinto-ohjaajaa kohden. Määrällistä saatavuutta indikoiva yksinkertainen opinto-ohjaaja/opiskelija-suhdeluku ei kuitenkaan kerro, kokevatko opiskelijat saavansa ohjausta ja keneltä he sitä saavat ja millä tavoin. Suhdeluku ei myöskään kerro, kuinka yksittäisen opinto-ohjaajan työaika jakaantuu erikokoisissa oppilaitoksissa opetussuunnitelman mukaiseen opetukseen, henkilökohtaiseen ohjaukseen, tiedotus- ja

yhteydenpitotehtäviin, opiskelijahuoltoon sekä ohjauksen suunnitteluun ja koordinointiin oppilaitoksessa. Seuraavassa tarkastellaan opiskelijoiden kokemuksia ohjauksen määrällisestä saatavuudesta.

Toisen asteen oppilaitoksissa opinto-ohjausta antavat opinto-ohjaajan lisäksi myös ryhmäohjaajat, aineenopettajat ja ammatillisissa oppilaitoksissa myös tutkintoa ohjaava opettaja, jonka nimikkeenä voi olla esimerkiksi HOKS-ohjaaja, tutor-opettaja tai vastuunopettaja. Myös oppilaitoksen rehtorilla, erityisopettajilla, koulukuraattorilla, koulupsykologilla ja opintosihteerillä voi olla opinto-ohjauksellinen rooli, mutta edellä mainitut toimijat on rajattu pois tästä selvityksestä. Ohjauksen toimijoiden tehtävät ja työnjako oppilaitoksessa toteutettavassa ohjauksessa on määritelty oppilaitoksen ohjaussuunnitelmassa. Ohjauksen saatavuutta arvioitaessa on näin ollen perusteltua tarkastella opinto-ohjaajalta saadun ohjauksen lisäksi myös opiskelijan kokemusta muilta ohjauksen toimijoilta saadusta ohjauksesta.

Opiskelijoita pyydettiin vastaamaan väittämään ”Olen saanut ohjausta, neuvoa ja tukea opinto-ohjaajalta” käyttämällä 11 portaista asteikko, jossa 0 oli ”ei lainkaan” ja 10 ”paljon”. Sama kysymys esitettiin ryhmäohjaajia, HOKS-ohjaajia (vain ammatilliset opiskelijat) ja muita opettajia koskien. Kuviossa 5 on esitetty vastausten jakauma siten, että vastausvaihtoehdot on ryhmitelty seuraavasti: 0–2, 3–4, 5–6, 7–8 ja 9–10. Opiskelijoiden vastausten perusteella lukioissa opinto-ohjaajan rooli ohjauksen keskeisimpänä lähteenä korostuu, kun taas ryhmäohjaajan ja muiden opettajien merkitys ohjauksellisena toimijana on jonkin verran pienempi. Ammatillisissa oppilaitoksissa tilanne on päinvastainen: opiskelijat raportoivat saaneensa selvästi eniten ohjausta, neuvoa ja tukea ryhmäohjaajalta, seuraavaksi eniten HOKS-ohjaajalta ja muilta opettajilta ja vähiten opinto-ohjaajalta. Lukiolaisten ja ammatillisten opiskelijoiden raportoimat kokemukset ohjauksen, neuvojen ja tuen saamisessa opinto-ohjaajalta eroavat tilastollisesti merkitsevästi ja efektikooltaan kohtalaisesti (ka. lukiolaiset 6,7 vs. ammatilliset opiskelijat 5). Huomionarvoista on myös se, että ammatillisissa oppilaitoksissa kymmenen prosenttia vastaajista (n = 161) raportoi, ettei ollut saanut ohjausta, neuvoa ja tukea opinto-ohjaajalta lainkaan, kun taas lukioissa vastaava luku oli vain yksi prosentti (n = 68).

Kuvio 5. Ammatillisten opiskelijoiden (n = 1534) ja lukiolaisten (n = 4998) vastaukset väittämiin eri ohjaustoimijoilta saadusta ohjauksesta (asteikko: 0 = ei lainkaan... 10 = paljon)

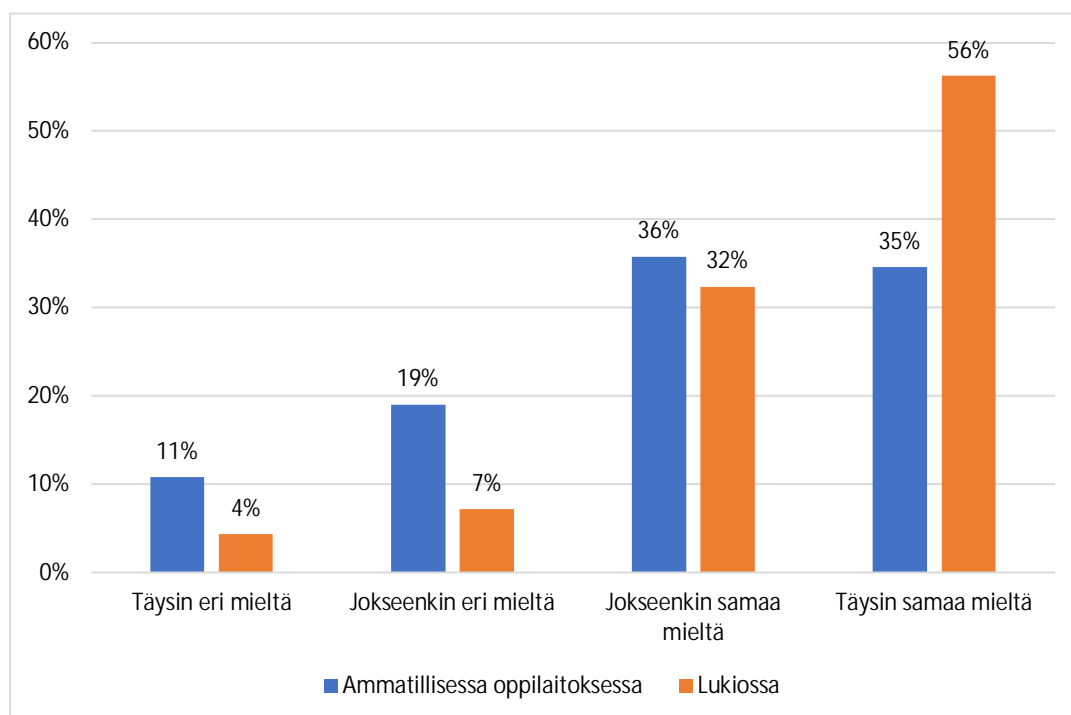

Ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelijan sukupuolella oli tilastollisesti merkitsevä ja efektikooltaan pieni yhteys kokemukseen ohjauksen, neuvojen ja tuen saamisesta opinto-ohjaajalta: naiset (ka. 4,8) arvioivat saaneensa miehiä (ka. 5,6) heikommin ohjausta, tukea ja neuvontaa opinto-ohjaajalta. Heikoimmin ohjausta kokevat saavansa en halua sanoa -vaihtoehdon (ka. 3,3) ja muu-vaihtoehdon (ka. 4,1) valinneet. Lukioissa sukupuolella ja kokemuksella ohjauksen, tuen ja neuvonnan saamisesta opinto-ohjaajalta ei ole tilastollisesti merkitsevää yhteyttä. Oppilaitoksen opiskelijamäärällä, sijaintikunnan kuntatyyppillä tai oppilaitoksen opinto-ohjaaja/opiskelija-suhdeluvulla ei tämän selvityksen aineiston perusteella ole käytännössä merkittävää yhteyttä opiskelijoiden raportoimaan ohjauksen saatavuuteen lukioissa tai ammatillisissa oppilaitoksissa.

Opiskelijoiden kokemusta ohjauksen saatavuudesta voidaan tarkastella myös analysoimalla sitä, ovatko vastaajat tarvitessaan saaneet henkilökohtaista opinto-ohjausta opinto-ohjaajalta. Kuvio 6 käy ilmi, että 88 prosenttia lukiolaisista oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä aiheesta koskevan väittämän kanssa, kun taas ammatillisista opiskelijoista tätä mieltä oli 71 prosenttia.

Toisin sanoen kolmannes ammatillisista opiskelijoista ja joka kymmenes lukiolainen ei ollut saanut tarvitessaan henkilökohtaista ohjausta opinto-ohjaajalta. Ero lukiolaisten (ka. 3,4) ja ammatillisten opiskelijoiden (ka. 2,9) vastausten välillä oli tilastollisesti merkitsevä ja efektikooltaan kohtalainen. Opinto-ohjaaja/opiskelija-suhdeluvulla tai oppilaitoksen opiskelijamäärällä ei tässä aineistoissa ollut yhteyttä opiskelijoiden kokemukseen opinto-ohjaajalta saamista henkilökohtaisesta ohjauksesta heidän sitä tarvitessaan.

Kuvio 6. Ammatillisten opiskelijoiden (n = 1534) ja lukiolaisten (n = 4998) vastaukset väittämään ”Olen saanut tarvitessani henkilökohtaista ohjausta opinto-ohjaajalta” (asteikko: 1 = täysin eri mieltä, 2 = jokseenkin eri mieltä, 3 = jokseenkin samaa mieltä, 4 = täysin samaa mieltä)

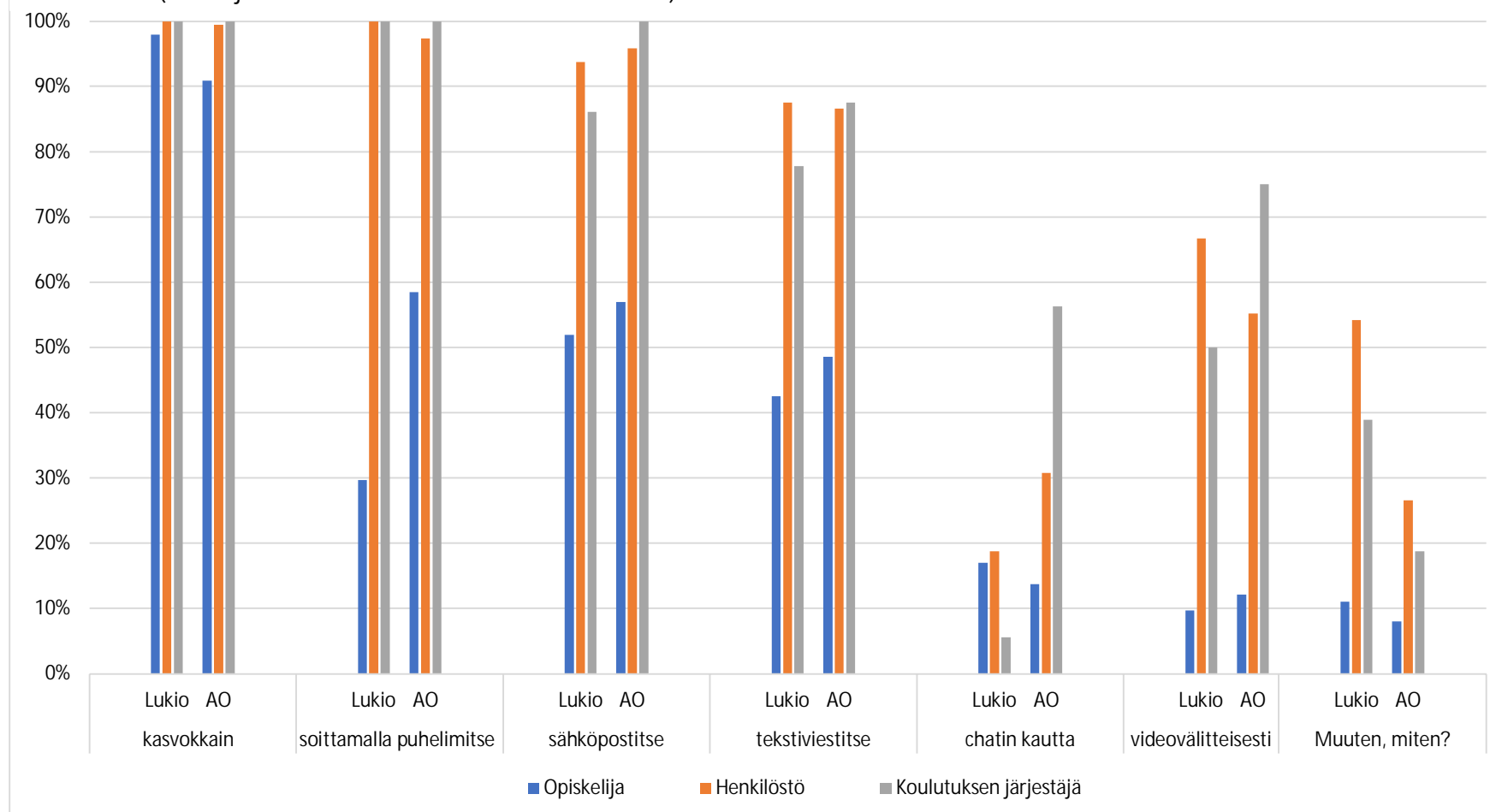
Tämän selvityksen tulosta voidaan verrata Karvin toteuttamaan nivelvaiheen ohjauksen arviointiin (Goman ym., 2020), jossa 93 prosenttia lukion opiskelijoista ja 89 prosenttia ammatillisten oppilaitosten opiskelijoista oli joko täysin tai melko samaa mieltä, että heillä oli mahdollisuus tarvittaessa keskustella kahden kesken opinnoista ohjaajan tai opettajan kanssa. Vertailussa on tosin huomioitava, että Karvin selvityksen kysymyksenasetteluun (Goman ym., 2020) oli sisällytetty myös keskustelumahdollisuus opettajan kanssa.

Ohjauksen saatavuuden kokemukseen opiskelijan näkökulmasta vaikuttaa myös se, onko ohjauspalveluja tarjolla käyttäjäystävällisillä eri tavoilla sekä monikanavaisesti että kasvotusten (ELGPN, 2016). Opiskelijoita pyydettiin kyselyssä valitsemaan vaihtoehdot (kasvokkain, soittamalla puhelimitse, sähköpostitse, tekstiviestitse, chatin kautta, video välitteisesti tai muuten) jotka ilmaisevat millaisin tavoin opinto-ohjausta on oppilaitoksessa heidän saatavillaan. Kuvioista 7 käy ilmi, että opiskelijoiden kokemuksen mukaan ohjauksen tarjonta erityisesti lukioissa mutta myös ammatillisissa oppilaitoksissa painottui hyvin vahvasti perinteiseen kasvokkain tapahtuvaan ohjaukseen. Ohjausta oli saatavilla jossain määrin myös soittamalla puhelimitse, sähköpostitse ja tekstiviestitse, mutta chatin ja videovälitteisen ohjauksen tarjonta oli opiskelijoiden näkökulmasta varsin vähäistä. Toisaalta digitaalisten ohjauspalvelujen merkitystä nostaa hieman Wilma, jonka 560 opiskelijaa nosti esiin kysymyksen ”Muuten, miten?” -vastauskentässä. Oppilaitosten henkilöstöllä ja koulutuksen järjestäjillä puolestaan oli huomattavasti myönteisempi näkemys ohjauksen tarjonnan monikanavaisuudesta.

Koulutuksen arviointineuvoston toteuttamassa nivelvaiheen ohjauksen arvioinnissa (Goman ym., 2020, 146) 79 prosenttia lukiolaisista ja ammatillisista opiskelijoista oli joko täysin tai melko samaa mieltä siitä, että heillä oli mahdollisuus saada tarvittaessa ohjausta ja tukea netin, puhelimen tai muiden digitaalisten välineiden kautta. Tulos ei kuitenkaan ole täysin verrattavissa tämän selvityksen yllä kuvattuun tulokseen, sillä Karvin arvioinnin kysymyksen asettelusta ei pystytä erottelamaan ohjauksen eri kanavia ja vastausvaihtoehtojen asteikko oli 5-portainen sisältäen ei samaa eikä eri mieltä -vaihtoehdon.

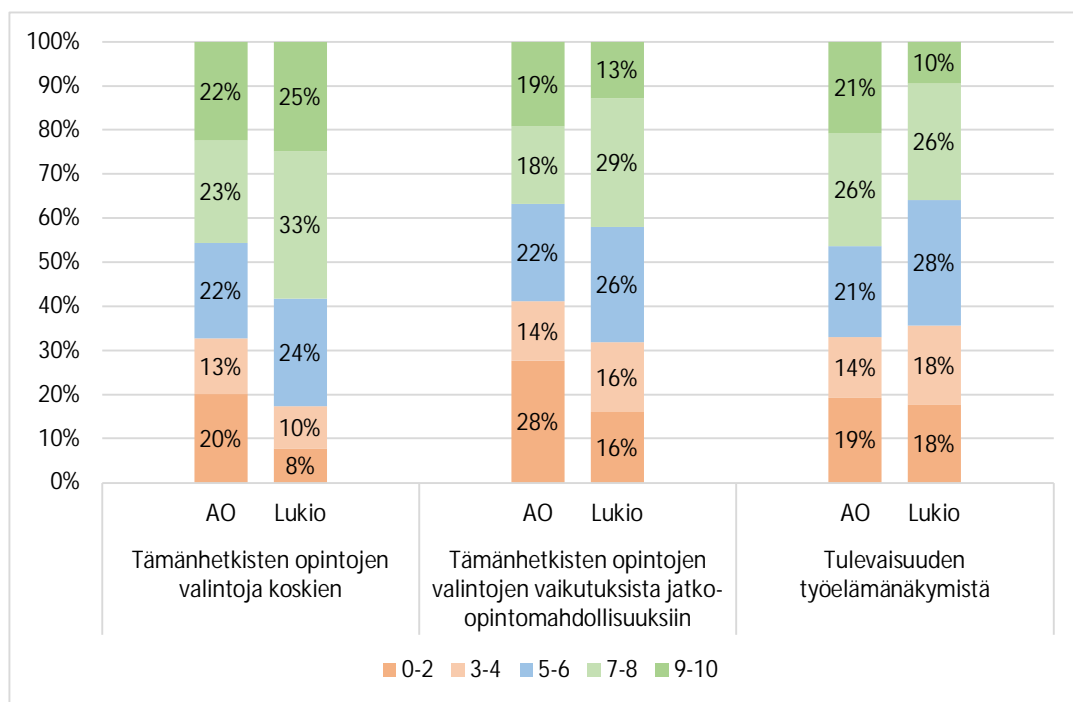
Tässä selvityksessä ilmenevä opiskelijoiden kokemus muutoin kuin kasvotusten tapahtuvan ohjauksen heikosta saatavuudesta voi osittain selittyä sillä, että opiskelijat eivät miellä ohjaukseksi muuta kuin kasvotusten tapahtuvaa kanssakäymistä ohjausta antavan henkilökunnan kanssa (Sampson, 2015). Toisaalta kyse voi olla myös yksinkertaisimmillaan siitä, että tieto ohjauksen saatavuudesta myös muutoin kuin kasvotusten ei ole saavuttanut opiskelijoita.

Kuvio 1. Opiskelijoiden, oppilaitosten henkilöstön ja koulutuksen järjestäjien raportoimat opinto-ohjauksen kanavat oppilaitoksissa (vastaaja saattoi valita useamman vaihtoehdon)

Tässä selvityksessä opiskelijoilta kysyttiin myös, missä määrin he ovat saaneet ohjausta kolmesta keskeisestä teemasta: tämänhetkisten opintojen valintoja koskien, tämänhetkisissä opinnoissa tehtyjen valintojen vaikutuksesta jatko-opintomahdollisuuksiin ja tulevaisuuden työelämänäkymistä. Opiskelijoita pyydettiin vastaamaan väittämään "Olen saanut oppilaitoksesani ohjausta [teema]" käyttämällä 11-portaista asteikkoa, jossa 0 oli "ei lainkaan" ja 10 "paljon". Kuviossa 8 on esitetty vastausten jakauma siten, että vastausvaihtoehdot on ryhmitelty seuraavasti: 0–2, 3–4, 5–6, 7–8 ja 9–10. Määrällisesti eniten opiskelijat kokivat saaneensa ohjausta tämänhetkisten opintojen valintoja koskien, erityisesti lukiossa, mutta huomionarvoista on, kuinka vähän lukion opiskelijat kokevat saaneensa ohjausta tulevaisuuden työelämänäkymistä.

Kuvio 8. Ammatillisten opiskelijoiden (n = 1534) ja lukiolaisten (n = 4998) vastaukset väittämiin ohjauksen saamisesta eri teemoista (asteikko: 0 = "ei lainkaan".... 10 = "paljon")

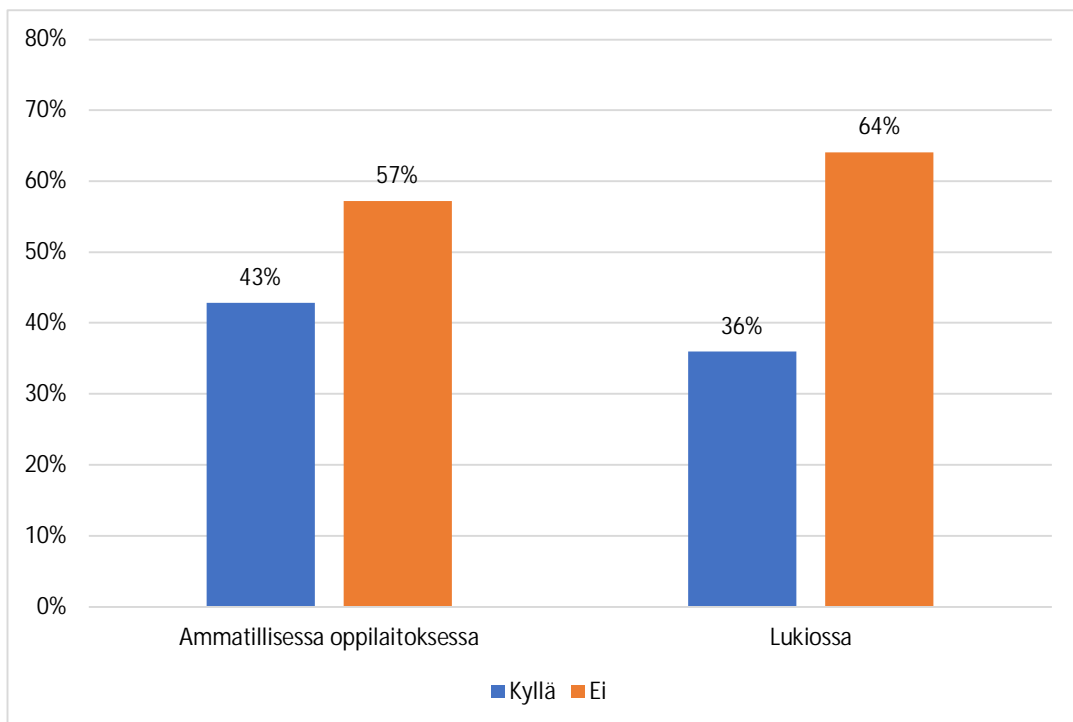

Karvin toteuttaman nivelvaiheen ohjauksen arvioinnissa (Goman ym., 2020) 88 prosenttia lukiolaisista ja 81 prosenttia ammatillisten oppilaitosten opiskelijoista oli joko täysin tai melko samaa mieltä siitä, että he olivat saaneet riittävästi tietoa opintojen tavoitteista ja sisällöistä. Työelämänäkymien osalta

nivelvaiheen arvioinnissa lukiolaiset kokivat saaneensa vähemmän tietoa kuin ammatillisten oppilaitosten opiskelijat.

Oppilaitoksen ulkopuolisten tahojen ohjaustarjonta on myös osa saavuuden kokonaisuutta, koska laajennetun oppivelvollisuuden hengen mukaisesti opiskelijoilla on oikeus saada ohjausta tutkinnon suorittamisen jälkeen, jos hän ei ole työelämässä tai jatkamassa opintojaan. Opiskelijoilta kysyttiin, ovatko he saaneet ohjausta oppilaitoksen ulkopuolisista tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluista (esimerkiksi TE-toimisto ja Ohjaamo). Kuviosta 9 käy ilmi, että keskimäärin yli 60 prosenttia vastaajista ei ollut saanut ohjausta oppilaitoksen ulkopuolisista TNO-palveluista.

Kuvio 9. Ammatillisten opiskelijoiden (n = 1534) ja lukiolaisten (n = 4998) vastaukset väittämään ”Olen saanut oppilaitoksessani ohjausta oppilaitoksen ulkopuolisista tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluista (esim. TE-toimisto, Ohjaamo)” (asteikko: Kyllä, Ei)

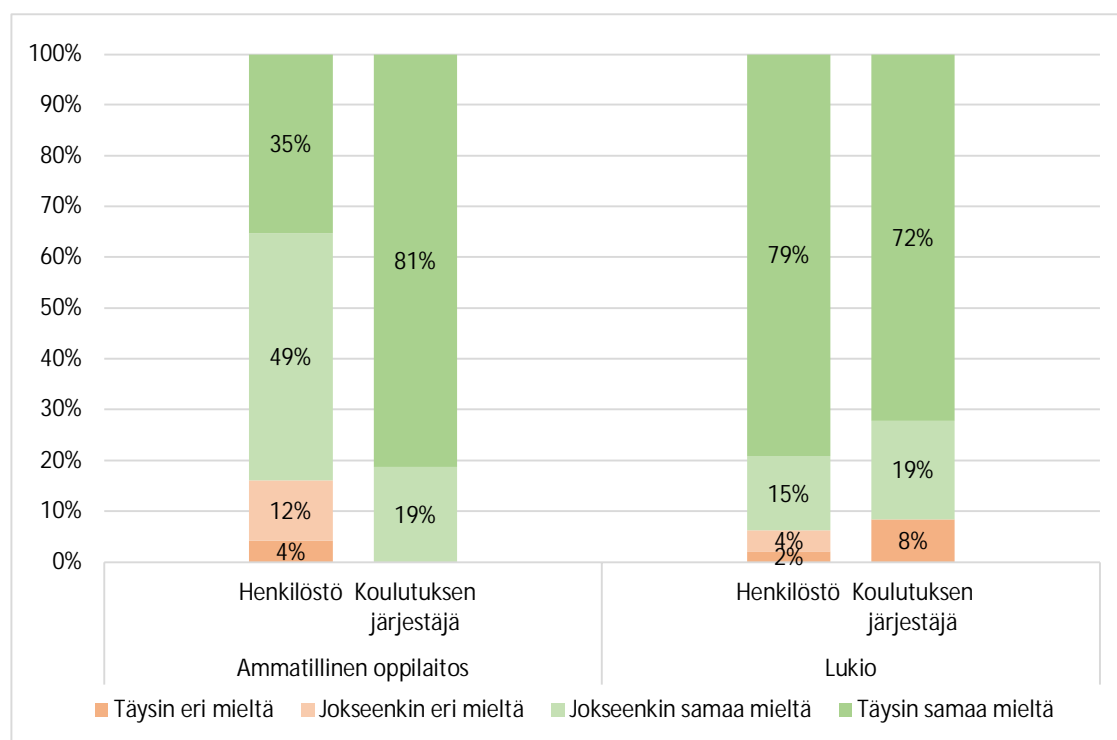

Henkilöstön ja koulutuksen järjestäjien näkemyksiä opinto-ohjauksen määrällisestä saatavuudesta

Oppilaitosten henkilöstön eli opinto-ohjaajien, aineenopettajien ja HOKS-ohjaajien sekä koulutuksen järjestäjien eli rehtoreiden näkemyksiä opinto-ohjauksen saatavuudesta heidän edustamassaan oppilaitoksessa selvitettiin kysymällä, onko opiskelijoilla heidän näkemyksensä mukaan mahdollisuus saada tarvitsemaansa henkilökohtaista ohjausta ja ovatko he ohjauksen saatavuuden suhteen keskenään yhdenvertaisessa asemassa.

Ammatillisen koulutuksen järjestäjät arvioivat opiskelijoiden mahdollisuuden saada tarvitsemaansa henkilökohtaista ohjausta kaikkein positiivisimmin: kaikki vastaajat olivat jokseenkin tai täysin samaa mieltä aiheesta koskevan väittämän kanssa (kuvio 10). Myös lukiokoulutuksen järjestävät arvioivat ohjauksen saatavuutta pääosin positiivisesti, sillä 92 prosenttia oli väittämän kanssa jokseenkin tai täysin samaa mieltä.

Kuvio 10. Ammatillisten oppilaitosten ja lukioiden henkilöstön (n = 335 ja n = 48) ja koulutuksen järjestäjien (n = 16 ja n = 36) vastaukset väittämään ”Opiskelijalla on mahdollisuus saada tarvitsemaan henkilökohtaista ohjausta” (Asteikko: 1 = Täysin eri mieltä, 2 = Jokseenkin eri mieltä, 3 = Jokseenkin samaa mieltä, 4 = Täysin samaa mieltä”

Nämä tulokset ovat samansuuntaisia Karvin nivelvaiheen ohjauksen arvioinnin (Goman ym., 2020) kanssa, jossa 95 prosenttia sekä lukiokoulutuksen että ammatillisen koulutuksen järjestäjistä ilmoitti, että opiskelijoilla on joko hyvä tai erittäin hyvä mahdollisuus henkilökohtaiseen ohjaukseen.

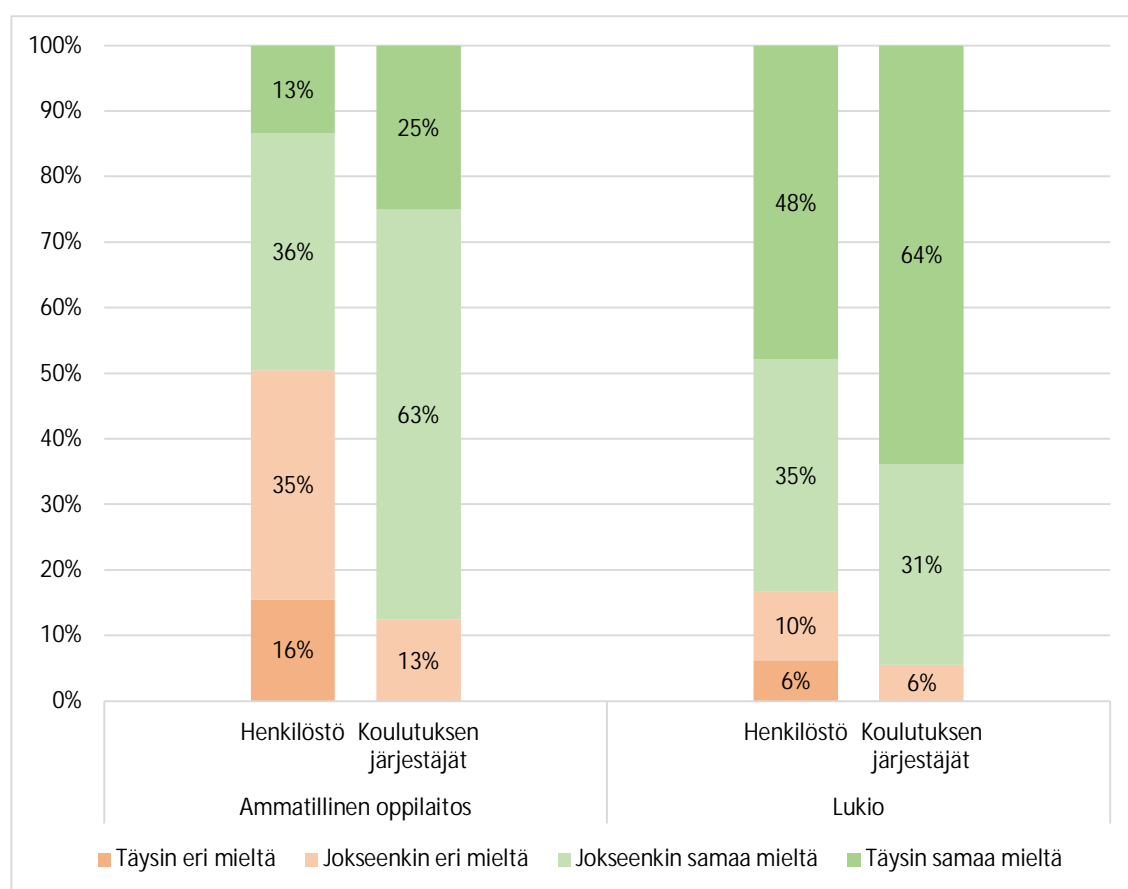
Ammatillisessa koulutuksessa ohjauksen parissa työskentelevästä henkilöstöstä puolestaan 84 prosenttia oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä siitä, että opiskelijoilla on mahdollisuus saada tarvitsemaansa henkilökohtaista ohjausta, ja lukioissa vastaava luku nousi 94 prosenttiin. Väittämän kanssa täysin samaa mieltä olevien lukion opinto-ohjaajien määrä (79 % vastaajista) oli kuitenkin huomattavasti suurempi kuin ammatillisessa koulutuksessa työskentelevien ohjaustoimijoiden määrä (35 % vastaajista). Ammatillisen koulutuksen osalta tämän selvityksen tulokset ovat linjassa Karvin (Kiesi ym., 2022) toteuttaman ammatillisen koulutuksen yksilöllisten opintopolkujen arvioinnin tulosten kanssa.

Opinto-ohjaaja/oppilas-suhdeluvulla oli tämän aineiston lukioissa yhteys henkilöstön arvioon opiskelijoiden mahdollisuudesta saada tarvitsemaansa henkilökohtaista ohjausta. Lukioissa, joissa suhdeluku oli laskennallisesti alle 200 opiskelijaa opinto-ohjaajaa kohden ($n = 16$, ka. 3,9), opiskelijan mahdollisuus saada tarvitsemaansa henkilökohtaista ohjausta koettiin paremmaksi kuin niissä lukioissa, joissa suhdeluku on yli 200 ($n = 17$, ka. 3,4). Tämä ero oli tilastollisesti merkitsevä ja efektikooltaan suuri.

Arvioitaessa opiskelijoiden yhdenvertaisuutta ohjauksen saatavuuden suhteen (kuvio 11) tilanne vaikuttaa tämän selvityksen vastausten perusteella olevan parempi lukioissa kuin ammatillisissa oppilaitoksissa. Kaikkein positiivisimmin opiskelijoiden yhdenvertaisuutta ohjauksen saatavuuden suhteen arvioivat lukiokoulutuksen järjestäjät, joista vain kaksi 36:sta oli aihetta koskevan väittämän kanssa jokseenkin eri mieltä ja 95 prosenttia on jokseenkin tai täysin samaa mieltä. Lukioiden opinto-ohjaajista 83 prosenttia on väittämän kanssa jokseenkin tai täysin samaa mieltä. Ammatillisten oppilaitosten ohjausta toteuttavasta henkilöstöstä puolestaan yli puolet katsoo, että opiskelijat eivät ole yhdenvertaisessa asemassa ohjauksen saatavuuden suhteen. Merkillepantavaa on näkemysero ammatillisen koulutuksen ohjaushenkilöstön ja koulutuksen järjestäjien välillä, sillä 88 prosenttia koulutuksen järjestäjistä on vähintään jokseenkin samaa mieltä aihetta koskevan väittämän kanssa. Tämän selvityksen tulokset ovat koulutuksen järjestäjien osalta

samansuuntaisia kuin Karvin toteuttamassa nivelvaiheen ohjauksen arvioinnissa (Goman ym., 2020), jossa 96 prosenttia lukiokoulutuksen järjestäjistä ja 85 prosenttia ammatillisen koulutuksen järjestäjistä ilmoitti, että opiskelijoille on joko hyvät tai erittäin hyvät yhdenvertaiset mahdollisuudet saada ohjausta.

Kuvio 11. Ammatillisten oppilaitosten ja lukioiden henkilöstön (n = 335 ja n = 48) ja koulutuksen järjestäjien (n = 16 ja n = 36) vastaukset väittämään ”Oppilaitoksessamme opiskelijat ovat ohjauksen saatavuuden suhteen keskenään yhdenvertaisessa asemassa” (asteikko: 1 = täysin eri mieltä, 2 = jokseenkin eri mieltä, 3 = jokseenkin samaa mieltä, 4 = täysin samaa mieltä)

4 OPINTO-OHJAUKSEN RIITTÄVYYS

Opinto-ohjauksen riittävyyttä tarkastellaan tässä selvityksessä opiskelijoiden kokemuksen kautta, sillä he voivat parhaiten arvioida, täyttääkö tarjolla oleva ohjaus heidän tarpeensa. Tässä selvityksessä ei pystytä tarkastelemaan ohjauksen riittävyyttä henkilöstön ja koulutuksen järjestäjän näkökulmista, koska ei ole tiedossa, missä määrin oppilaitokset kartoittavat opiskelijoiden valmiuksia tai tarpeita ohjaukseen, ottavat tarjoamassaan ohjauksessa huomioon tarvevastaavuuden tai tarkastelevat ohjauksen yhteyttä opiskelijan kokemaan mahdolliseen muutokseen omassa elämäntilanteessaan. Näin ollen tässä selvityksessä sen toimeksiannon mukaisesti pystytään tarkastelemaan ohjauksen riittävyyttä ensisijaisesti vain asiakastyytyväisyyden näkökulmasta.

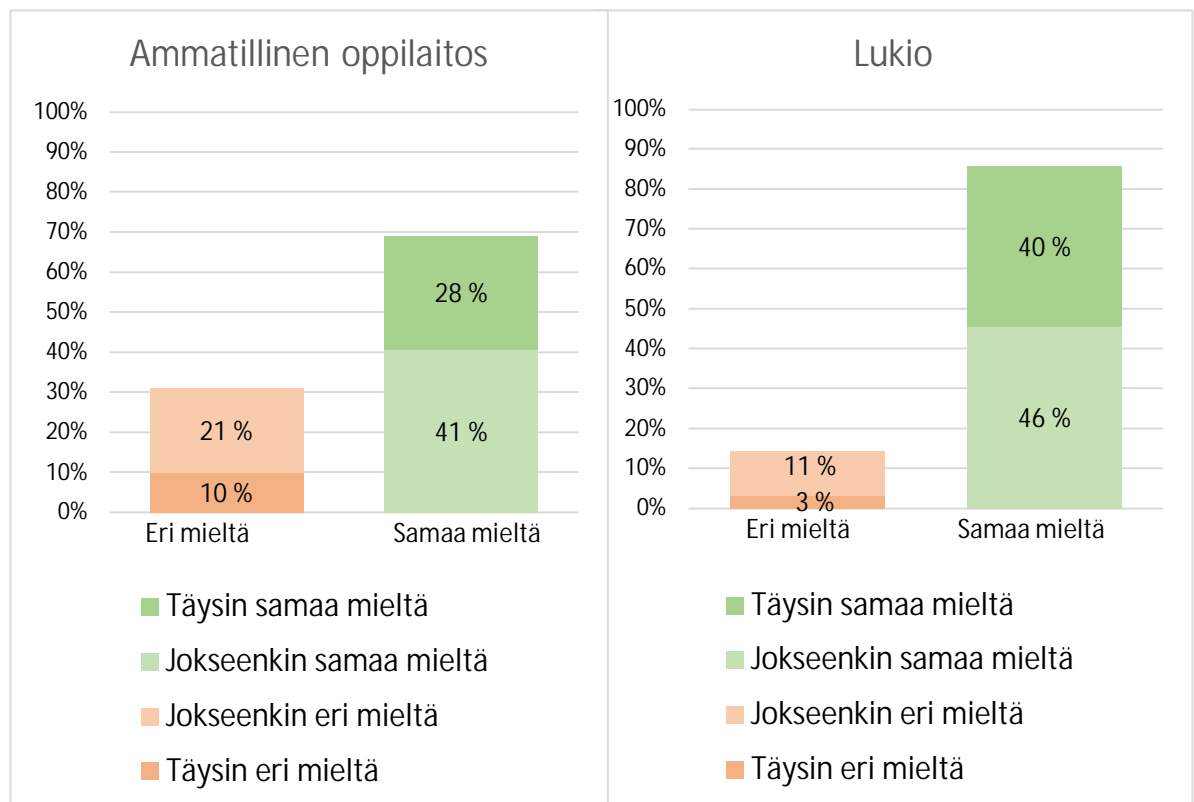
Opiskelijoita pyydettiin vastaamaan väittämään ”Olen saanut riittävästi opinto-ohjausta” käyttämällä asteikkoa 1–4 (1 = täysin ei mieltä, 2 = jokseenkin eri mieltä, 3 = jokseenkin samaa mieltä, 4 = täysin samaa mieltä).

Ammatillisten oppilaitosten opiskelijoista 69 prosenttia ja lukiolaisista 86 prosenttia oli väitteen kanssa täysin tai jokseenkin samaa mieltä. Täysin eri mieltä väitteen kanssa oli kymmenen prosenttia ammatillisten oppilaitosten opiskelijoista ja kolme prosenttia. Ammatillisissa oppilaitoksissa miehet kokivat opinto-ohjauksen riittävyyden hieman muita sukupuolia paremmaksi. Lukioissa sukupuolella ei ollut merkittävää vaikutusta kokemukseen ohjauksen riittävyydestä.

Lukioissa oppilaitoksen koolla ei ollut vaikutusta ohjauksen riittävyyden kokemukseen, ja ammatillisissa oppilaitoksissa vaikutus oli tilastollisesti merkitsevä mutta efektikooltaan pieni siten, että alle 5 000 oppilaan oppilaitoksissa (ka. 3,1) opiskelijat kokivat opinto-ohjauksen hieman riittävämmäksi kuin yli 5 000 oppilaan (ka. 2,8) oppilaitoksissa. Kuntatyypillä tai oppilaitoksen

opinto-ohjaaja/opiskelija-suhdeluvulla ei tämän selvityksen aineiston perusteella ole käytännössä merkittävää yhteyttä opiskelijoiden raportoimaan ohjauksen riittävyyden kokemukseen. Ylioppilastutkintoa suorittavien kokemus opinto-ohjauksen riittävyydestä (ka. 3,2) oli hieman kaksoistutkintoa suorittavia (ka. 2,8) ja ammatillista tutkintoa suorittavia (ka. 2,9) korkeampi. Ero on tilastollisesti merkitsevä ja efektikooltaan kohtalainen.

Kuvio 12. Ammatillisten opiskelijoiden (n = 1534) ja lukiolaisten (n = 4998) vastaukset väittämään ”Olen saanut riittävästi opinto-ohjausta” (asteikko: 1 = täysin eri mieltä, 2 = jokseenkin eri mieltä, 3 = jokseenkin samaa mieltä, 4 = täysin samaa mieltä)

Ammatillisten opiskelijoiden osalta tämän selvityksen tulokset ovat samansuuntaisia Karvin ammatillisen koulutuksen yksilöllisiä opintopolkuja tarkastelleen arvioinnin (Kiesi ym., 2022) kanssa. Kyseisessä arvioinnissa 75 prosenttia vastaajista koki, että he olivat saaneet riittävästi ohjausta opintojensa suunnitteluun ja 74 prosenttia opiskelijoista raportoi, että heidän kanssaan oli keskusteltu opiskelun jälkeisistä tavoitteista.

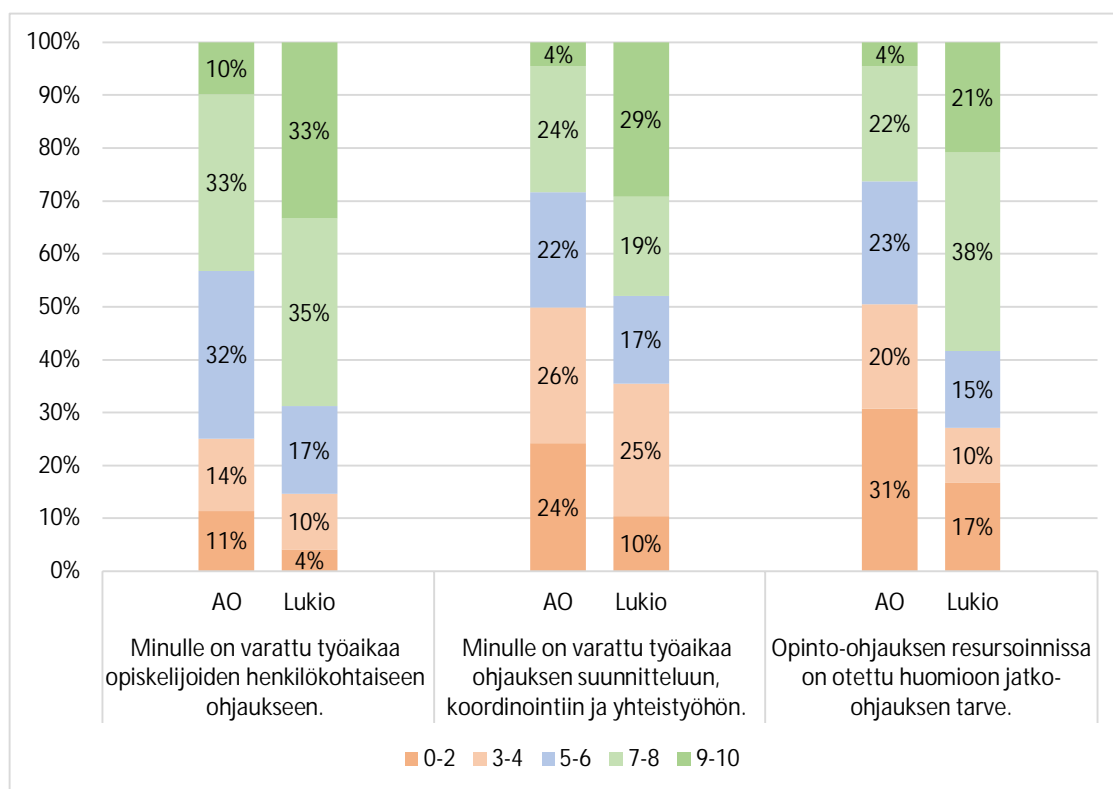
5 OPINTO-OHJAUKSEN RESURSOINTI

Opinto-ohjauksen resursointia tarkasteltiin edellä luvussa 4 analysoimalla, kuinka monta opiskelijaa oppilaitoksessa oli laskennallisesti yhtä opinto-ohjaajaa ja HOKS-ohjaajaa kohden. Tässä luvussa ohjauksen resursoinnin tarkastelua jatketaan vertailemalla koulutuksen järjestäjien ja henkilöstön näkemyksiä siitä, kuinka opiskelijoiden henkilökohtainen ohjaus, ohjauksen suunnittelu, koordinointi, yhteistyö ja jatko-ohjauksen tarve on huomioitu opinto-ohjauksen resursoinnissa. Näiden tehtävien erillinen tarkastelu on tarpeen, koska käytännössä tätä kautta voidaan yksityiskohtaisemmin nähdä, miten koulutuksen järjestäjän vastuulla olevat omat resursseja koskevat päätökset ovat yhteydessä ohjauksen paikallisiin toimintaedellytyksiin saavuttaa valtakunnallisissa perusteissa määritellyt tavoitteet. Lisäksi tässä luvussa opinto-ohjauksen resursointia tarkastellaan analysoimalla, kuinka opinto-ohjaajien työaika jakautuu keskeisten tehtäväkokonaisuuksien kesken. Resursoinnin puutteita tarkastellaan opinto-ohjauksen kehittämistarpeita käsittelevässä luvussa 7.

Ammatillisten oppilaitosten ja lukioiden opinto-ohjaajia ja HOKS-ohjaajia pyydettiin vastaamaan väittämään ”Minulle on varattu työaikaa opiskelijoiden henkilökohtaiseen ohjaukseen” käyttämällä 11-portaista asteikkoa, jossa 0 oli ”ei lainkaan” ja 10 ”paljon”. Kuviossa 13 on esitetty vastausten jakauma siten, että vastausvaihtoehdot on ryhmitelty seuraavasti: 0–2, 3–4, 5–6, 7–8 ja 9–10. Lukioiden opinto-ohjaajien näkemykset opiskelijoiden henkilökohtaiseen ohjaukseen varatusta työajasta sekä jatko-ohjauksen tarpeen huomiointista ohjauksen resursoinnissa olivat selkeästi korkeammat kuin ammatillisen oppilaitoksen ohjausta toteuttavan henkilöstön. Opiskelijoiden

henkilökohtaisen ohjauksen resursoinnille vähintään arvon seitsemän antoi 68 prosenttia lukion ja 43 prosenttia ammatillisen koulutuksen henkilöstöstä. Vähintään arvon seitsemän ohjauksen suunnittelun, koordinoinnin ja yhteistyön resursoinnin suhteen antoi lukioissa 48 ja ammatillisessa koulutuksessa 28 prosenttia henkilöstöstä. Jatko-ohjauksen resursoinnin huomiointia arvioi vähintään arvolla seitsemän 59 prosenttia lukioiden ja 26 prosenttia ammatillaisen koulutuksen ohjaus henkilöstöstä.

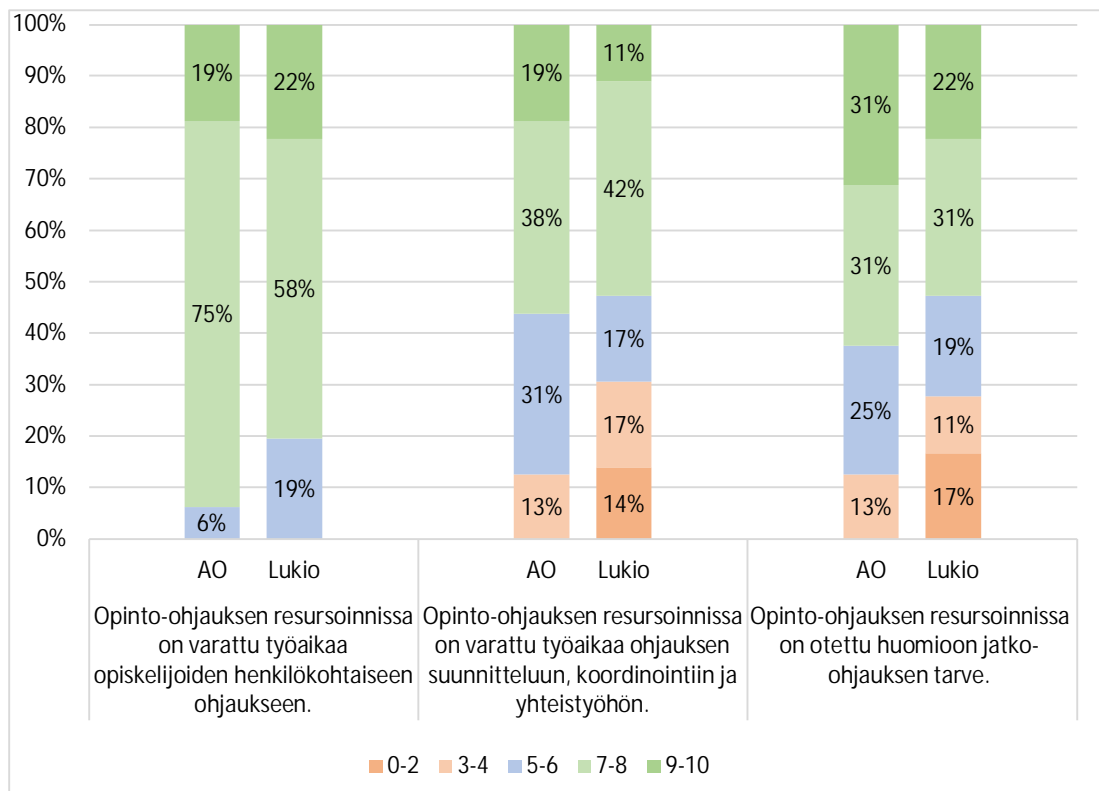
Kuvio 13. Ammatillisten oppilaitosten (n = 335) ja lukioiden (n = 48) opinto-ohjausta toteuttavan henkilöstön näkemyksiä eräiden teemojen huomiointista opinto-ohjauksen resursoinnissa (asteikko 0 = ei lainkaan... 10 = paljon)

Koulutuksen järjestäjiä pyydettiin ottamaan kantaa samaan teemaan vastaamalla väittämään "Opinto-ohjauksen resursoinnissa on varattu työaika opiskelijoiden henkilökohtaiseen ohjaukseen". Koulutuksen järjestäjien vastaukset on esitetty kuviossa 14. Opiskelijoiden henkilökohtaisen ohjauksen resursoinnille vähintään arvon seitsemän antoi lukiokoulutuksen järjestäjistä 80 prosenttia ja ammatillisen koulutuksen järjestäjistä 94 prosenttia.

Vähintään arvon seitsemän ohjauksen suunnittelun, koordinoinnin ja yhteistyön resursoinnin suhteen antoi 43 prosenttia lukiokoulutuksen ja 57 prosenttia ammatillisen koulutuksen järjestäjistä. Jatko-ohjauksen resursoinnin huomiointia arvioi lukiokoulutuksen järjestäjistä vähintään arvolla seitsemän 53 prosenttia ja ammatillisen koulutuksen järjestäjistä 62 prosenttia.

Kuvio 14. Ammatillisten oppilaitosten (n = 16) ja lukioiden (n = 36) koulutuksen järjestäjien näkemyksiä eräiden teemojen huomiointista opinto-ohjauksen resursoinnissa (asteikko 0 = ei lainkaan... 10 = paljon)

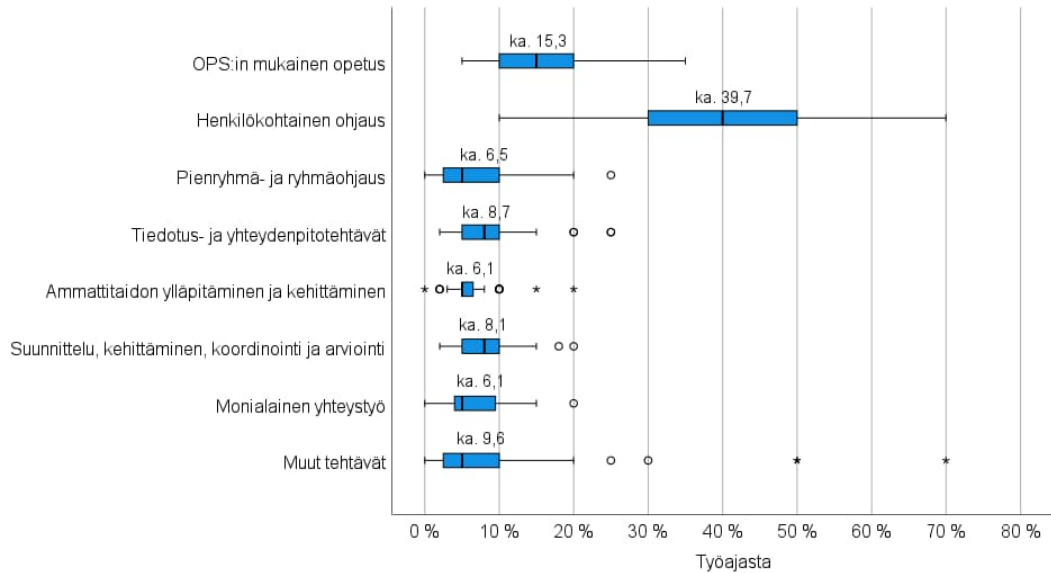
Ohjauksen suunnittelun, koordinoinnin ja yhteistyön resursoinnin suhteen lukiokoulutuksen järjestäjillä ja opinto-ohjaajilla oli varsin samansuuntainen näkemys, kun taas ammatillisen koulutuksen järjestäjillä oli huomattavasti positiivisempi käsitys asiasta kuin ohjausta toteuttavalla henkilöstöllä (kuviot 13 ja 14). Niin ikään lukiokoulutuksen järjestäjillä ja opinto-ohjaajilla on hyvin samankaltainen käsitys jatko-ohjauksen tarpeen huomiointista ohjauksen resursoinnissa: molemmissa vastaajaryhmissä yli puolet vastaajista arvioi jatko-ohjauksen resursoinnin huomiointin vähintään arvolla seitsemän ja vajaa kolmannes korkeintaan arvolla neljä. Ammatillisissa oppilaitoksissa puolestaan

koulutuksen järjestäjien ja ohjausta toteuttavan henkilöstön näkemys ero jatko-ohjauksen huomioinnin suhteen oli huomattava. Yli puolet henkilöstöstä arvioi jatko-ohjauksen resursoinnin huomiointia korkeintaan arvolla neljä ja vain neljäsosaa vähintään arvolla seitsemän, kun taas rehtoreista vain noin joka kymmenes antoi jatko-ohjauksen resursoinnin huomioinnille arvon kolme tai neljä (ei lainkaan -arvioita 0–2) ja kaksi kolmasosaa arvioi sitä vähintään arvolla seitsemän.

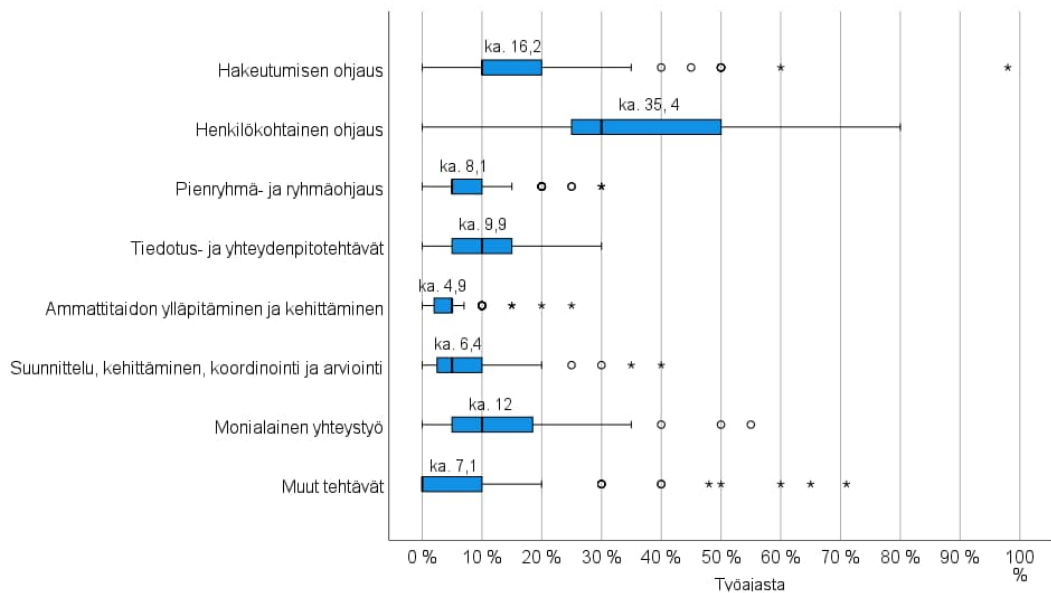
Lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten ohjausta toteuttavaa henkilöstöä pyydettiin arvioimaan, kuinka heidän työaikansa jakautuu prosentuaalisesti eri tehtäväkokonaisuuksien kesken. Tehtäväkokonaisuudet oli poimittu Suomen opinto-ohjaajat ry:n koostamista työnkuvista (Suomen opinto-ohjaajat - SOPO ry, n.d.). Kuvioissa 15 ja 16 (n.k. box-plot) opinto-ohjaajien työajan jakautuminen on esitetty siten, että sininen laatikko kuvaa aluetta, jolle puolet vastauksista sijoittuu. Pystyviiva laatikon sisällä kuvaa mediaania, ja laatikoista lähtevät janat kuvaavat vastausten vaihteluväliä. Tavanomaisen vaihtelun ulkopuolelle sijoittuvat poikkeavat havainnot on esitetty ympyröillä ja tähdillä.

Sekä lukioiden että ammatillisten oppilaitosten opinto-ohjaajat raportoivat käyttävänsä eniten työaikaa opiskelijoiden henkilökohtaiseen ohjaukseen. Ammatillisissa oppilaitoksissa työskentelevät opinto-ohjaajat käyttivät keskimäärin 35 prosenttia työajastaan henkilökohtaiseen ohjaukseen, kun taas lukioiden opinto-ohjaajien työajasta keskimäärin 40 prosenttia kohdentui tähän tehtävään. Lukion opinto-ohjaajien työajasta toiseksi suurimman osan vei opetussuunnitelman mukaisen opetuksen antaminen (keskimäärin 15 % työajasta). Ammatillisten opinto-ohjaajien toiseksi eniten työaikaa vievä tehtäväkokonaisuus oli puolestaan hakeutumisen ohjaus (keskimäärin 16 % työajasta). Huomattava ero ammatillisten oppilaitosten ja lukioiden opinto-ohjaajien työajan käytössä oli monialaiseen yhteistyöhön käytetty aika. Ammatilliset opinto-ohjaajat käyttivät keskimäärin kaksinkertaisen määrän työajastaan (keskimäärin 12 %) monialaiseen yhteistyöhön lukion opinto-ohjaajiin verrattuna (keskimäärin 6 % työajasta). Opinto-ohjaajat molemmissa toisen asteen oppilaitosmuodoissa käyttivät keskimäärin alle kymmenen prosenttia työajastaan muihin kuin kysymyksen yhteydessä mainittuihin tehtäviin (lukioissa 9,6 % ja ammatillisissa oppilaitoksissa 7,1 %).

Kuvio 15. Lukiodien opinto-ohjaajien raportoima työajan jakautuminen eri tehtäväkokonaisuuksien kesken (n = 48)

Kuvio 16. Ammatillisten oppilaitosten opinto-ohjaajien raportoima työajan jakautuminen eri tehtäväkokonaisuuksien kesken (n = 184)

6 OPINTO-OHJAUKSEN KEHITTÄMISTARPEET

Tässä luvussa tarkastellaan opinto-ohjauksen resursoinnin keskeisiä puutteita ja kehittämiskohteita opiskelijoiden, henkilöstön sekä koulutuksen järjestäjien näkökulmista. Yhteenvedo on laadittu selvitykseen osallistuneiden avoimista vastauksista.

Opiskelijoiden esittämät näkemykset kehittämistarpeista

Kyselyssä opiskelijoita pyydettiin kertomaan, miten heidän mielestään opinto-ohjausta pitäisi vielä kehittää. Ammatillisten oppilaitosten opiskelijoista 602 ja lukioiden opiskelijoista 1 949 vastasi kysymykseen.

Ammatillisten opiskelijoiden näkökulmia kehittämiseen

Ammatillisten oppilaitosten opiskelijoiden avovastauksissaan esittämät kehittämistoiveet liittyivät osin määrälliseen saatavuuteen, osin ohjauksen sisällölliseen kehittämiseen. Opiskelijat toivoivat saavansa enemmän tietoa olemassa olevista ohjauksen palveluista, esimerkiksi miten, missä ja milloin ohjausta olisi saatavilla. Lisäksi vastauksissa nostettiin esille toive eri ohjauspalvelujen paremmasta yhteistyöstä. Opinto-ohjaajan ja HOKS-ohjaajien työnjakoon toivottiin myös selkeytystä.

Opintojen aluksi tuotaisiin tämä [opinto-ohjaus] palvelu esille paremmin. Miten, missä ja milloin sitä on saatavilla.

Mielestäni olisi hyvä, että myös aikuisopiskelijoille mainostettaisiin opon palveluja. Vaikkapa kerran kuussa olevalla opon tunnilla. Kynnys pyytää apua opolta madaltuisi, jos hänen palveluistaan tiedotettaisiin enemmän

Toivoisin, että jatkossa varsinkin OPO-palvelut sekä Kela tekisivät enemmän yhteistyötä ja että meidän oikeasti köyhien opiskelijoiden avunhuutoihin vastattaisiin edes saman päivän aikana.

Opinto-ohjaajan tai HOKS-ohjaajan kanssa käytävien henkilökohtaisten keskustelujen lisäksi opiskelijat nostivat esiin toiveen ohjauksen teemoja tarkasteleville oppitunneille ammatillisessa koulutuksessa. Lisäksi vastauksissa toivottiin, että opiskelijoiden tarpeita kartoitettaisiin ennen ohjausta enemmän ja henkilöstö kuuntelisi heitä yksilöinä ja heidän näkökulmiaan ohjauksessa. Osassa vastauksista kaivattiin selkeämpää kokonaisvastuuta ohjauksesta oppilaitoksessa.

Toivon, että huomioitaisiin enemmän opiskelijat yksilöinä. Toivoisin myös, että omalla opettajalla olisi kiinnostusta auttaa ja neuvoa tarvittaessa.

On käynyt ilmi, että osa luokaltani on saanut apua ja neuvoa esimerkiksi työharjoittelupaikan haussa ja minä sekä muutama muu on jäänyt täysin ilman vastauksia edes omiin opettajalle laitettuihin viesteihin. Opinto-ohjaaja ei osaa auttaa opintojen etenemisessä ja oma-opettaja taas ei vastaa viesteihin, jossa opintojen etenemisestä kysytään.

Kaksoistutkintoa opiskelevat kokivat jäävänsä ohjauksellisesti lukio-opintojen ja ammatillisten opintojen välimaastoon. Kyselyn vastauksissa toivottiin selkeämpää kokonaisvastuuta ohjauksesta oppilaitosmuotojen yhteisenä tehtävänä.

Näin kaksoistutkintoa suorittaessa tuntuu ettei kukaan täysin tiedä mistään mitään ja muutamia asioita tuli esille vasta kakkosvuoden lopulla, jolloin hommaa alkoi kasaantua jo liikaa.

Kaksoistutkintoa opiskellessa lukion jatko-opintoinfot eivät ole pakollisia. Pitäisi olla!

Ohjauksen sisältöjen osalta ammatillisen oppilaitoksen opiskelijat kokivat ohjauksen painottuvan opiskelujen etenemiseen ja tutkinnon suorittamiseen. Työharjoitteluun liittyvissä kysymyksissä kaivattiin lisää ohjausta. Suurin osa opiskelijoiden opinto-ohjaukseen liittyvistä kehittämiskohteista liittyi opiskelun jälkeisten teemojen ja oman tulevaisuuden työstämiseen. Tietoa

jatko-opiskelumahdollisuuksista, työmarkkinatilanteesta sekä tulevaisuuden osaamisvaatimuksista kaivattiin lisää.

Kerrottaisiin enemmän työelämään ja jatko-opiskeluun vaikuttavista tekijöistä, sillä asiasta ei meidän luokassa ainakaan puhuta.

Kerrottaisiin miten ammattikoulusta on käytännössä mahdollista hakea yliopistoon tai ammattikorkeaan ja autettaisiin ja selitettäisiin tarvittava osaaminen joka pitää hankkia jotta voi hakea näihin kouluihin (esim. matikka). Olis kiva jos myös yleisesti kerrottaisiin että jatko-opintoihin on mahdollista mennä

Avokysymykseen vastanneista ammatillisen oppilaitoksen opiskelijoista yli sata ei tiennyt tai halunnut lainkaan yksilöidä kehittämiskohteita, ja noin viisikymmentä opiskelijaa ilmoitti olevansa tyytyväisiä oman oppilaitoksen tämänhetkiseen ohjaukseen.

Omassa oppilaitoksessani opinto-ohjaus sujuu hyvin. Opo kyselee ajoittain kuulumisia. Olemme myös keskustelleet lisäopinnoista, ja mikä omaan tilanteeseen olisi sopivinta. Opon tavoittaa hyvin wilma-viestillä, soittamalla jne. En keksi kehitettävää.

Lukiolaisten näkökulmia kehittämiseen

Monissa lukion opiskelijoiden vastauksissa toivottiin enemmän henkilökohtaisia keskusteluajkoja opinto-ohjaajien ja ryhmänohjaajien kanssa sekä enemmän kaikille yhteisiä oppitunteja. Osa opiskelijoista esitti toiveenaan useampia opinto-ohjaajia ohjauksen saatavuuden parantamiseksi.

Opoja pitäisi olla enemmän, jotta henkilökohtaista ohjausta olisi paremmin/enemmän ja nopeammin saatavilla.

Henkilökohtaisia aikoja OPOLle voisi olla tarjolla enemmän. Jatko-opinto mahdollisuuksista pitäisi pystyä keskustelemaan jonkun kanssa ja saamaan apua ja tukea niihin liittyvissä asioissa.

Opiskelijat ottivat vastauksissaan myös kantaa olemassa olevien resursien kohdentamiseen tai niiden tehokkaampaan käyttöön. Opiskelijat toivoivat toisaalta enemmän ohjauksen oppitunteja, mutta toivoivat samalla mahdollisuutta yksilöllisempiin painotuksiin opintokokonaisuuksien sisällöissä.

Toivoisin että olisi helpompaa tulla kysymään ihan vaikka yksittäisiä kysymyksiä eikä tarvitsisi varata kokonaisen tunnin kestävää aikaa.

Toivoisin, että kaikki tunnit eivät olisi kaikille pakollisia, sen sijaan valmiita materiaaleja ja aiheita/tunteja voisi valita sen mukaan mikä kiinnostaa itseään. Esim. minulle on ollut aina selvää että haluan yliopistoon, mutta ei varmaa, että mitä alaa opiskelemaan. Tunnit, joissa käydään läpi ammattikorkeakouluja tai ammatikoulua ovat turhia minulle. Tämä aika olisi voitu käyttää itsenäiseen opiskeluun (vaikka: tutustu yhden tiedekunnan kandidaattiin haluamastasi yliopistosta). Myöskin laajemmat yhteenvedot ja taulukot ja lyhyet kuvaukset kaikista mahdollisista suomen kandi/maisteri mahdollisuuksista, tai joku alusta josta voi helposti löytää ja vertailla tietoa eri koulutautumismahdollisuuksista olisi kiva. Tekisi päätöksenteosta paljon helpompaa.

Opiskelijat kokivat, että lukioajan kysymysten lisäksi ohjauksessa tulisi käsitellä enemmän lukio-opintojen jälkeisiä jatko-opintomahdollisuuksia ja tulevaisuuden työelämää. Näytti siltä, että opiskelijoiden henkilökohtaisessa opintosuunnitelmassa keskityttiin ensisijaisesti opiskelusuunnitelman ja yliopilastutkintosuunnitelman laatimiseen ja seurantaan. Lukiolain ja valtakunnallisen opetussuunnitelmien perusteiden (Opetushallitus, 2019) edellyttämät jatko-opintoja ja uraa koskevat teemat jäivät opiskelijoiden mielestä vähemmälle tarkastelulle.

Aloitettaisiin heti lukion alussa oikeasti kertomaan ja tutkimaan henkilökohtaisesti mikä kutakin oppilasta kiinnostaa. Itse olen kulkenut koko lukion tietämättä tulevasta koska puhutaan vain yliopistosta ja ammattikorkeasta mutta ei mitään erilaisista aloista. Miten edes voin tietää kaikkia aloja ja mitä ne sisältävät jos mitään ei kerrota.

Valintojen vaikutuksista jatko-opintoihin voisi vielä kertoa enemmän, varsinkin opintojen alkuvaiheessa. Oma oponi vastaa viesteihin nopeasti ja on muutenkin saavutettavissa, mutta osan opiskelijoista on välillä vaikeaa saada ohjausaikoja tai apua. Siksi olisi hyvä, että meillä olisi enemmän opoja opiskelijoita kohden.

Avokysymykseen vastanneista lukion opiskelijoista noin viisi prosenttia ilmoitti, että ohjaus toimii hyvin eikä ohjausta tarvitse kehittää. Opiskelijat korostivat vastauksissaan myös ohjauksen ennaltaehkäisevää tehtävää ohjaukseen osallistumisen kynnyksen madaltamiseksi.

Omasta mielestäni opinto-ohjaus omassa oppilaitoksessani on todella hyvä. Jokainen otetaan huomioon, jos vain itse tajuaa ja uskaltaa pyytää apua. Opinto-ohjaaja myös itse kyselee tai mainitsee välillä, jos opiskelijalla on jotain mistä pitäisi keskustella.

Ajat opinto-ohjaajalle on helppo varata lähettämällä viestiä tai ilmoittautumalla tapahtumaan, jonka opinto-ohjaaja laittaa wilman välityksellä.

Mahdollisia aikoja tulee useasti, joten opinto-ohjaajalle on helppo päästä juttelemaan.

Ryhmäohjauksissa opettaja kertoo selkeästi tulevat tapahtumat ja kertoo selvästi mitä tulevalla viikolla tulee tapahtumaan. Ryhmäohjauksen jälkeen saa jäädä juttelemaan ryhmäohjaajan kanssa, jos jotain on mielessä.

Opinto-ohjaajien esittämät näkemykset kehittämistarpeista

Lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten ohjausta toteuttavan henkilöstön oli mahdollisuus esittää avoimilla vastauksilla opinto-ohjauksen resursoinnin puutteet sekä keskeisimmät kehittämiskohteet omassa oppilaitoksessaan. Ammatillisista oppilaitoksista 221 henkilöä ja lukioista 35 henkilöä vastasi kysymykseen.

Useimmat molempien oppilaitosmuotojen opinto-ohjaajat nostivat kehittämiskohteeksi Suomen opinto-ohjaajat ry:n esittämän mitoituksen enintään 200:sta opiskelijasta yhtä opinto-ohjaajaa kohden. Ohjauksen aseman ja tehtävän uudelleen paikantaminen osana oppivelvollisuuden laajentamista näytti olevan yhteinen kehittämiskohde sekä ammatillisten oppilaitosten että lukioiden opinto-ohjaajien mielestä. Ohjausta haluttiin nähdä vahvemmin ennaltaehkäisevänä yhteisenä vastuuna kuin perinteisenä opinto-ohjaajan korjaavana toimintana. Kolmas yhteinen kehittämiskohde oli oppilaitoksen yhteisen vastuun ja työnjaon täsmentäminen. Neljäs yhteinen teema liittyi opinto-ohjaajan toimenkuvan täsmentämiseen ja rajaamiseen. Nämä kolme viimeksi mainittua kehittämiskohdetta näyttivät olevan yhteydessä ohjausjärjestelyjen puutteelliseen johtamiseen.

Opinto-ohjaus kuuluu kaikille! Opo mielletään edelleen liikaa vain ongelmien ratkaisijaksi. Osaamisidentiteetin tukemista vahvemmin yhdessä muiden opettajien kanssa.

Oppilaitoksissa työskentelevät henkilöt eivät aina ymmärrä mitä opinto-ohjaaja tekee, ja siksi teemme vaikka mitä meille kuulumatonta. Meille on myös helppo laittaa tehtäväksi vaikka mitä, koska meillä on aikaa... Välillä tuntuu, että oppilaitoksissa on unohtunut mitä varten olemme siellä - opiskelija on unohtunut kaikenlaisen hallintobyrokratian taakse. Tuntuu että opo on entisajan iso paha rehtori, jonka luokse viedään nuhteluun, kun kaikki toivo on menetetty. Ja näinhän se ei saisi olla :(Aika ei vaan kertakaikkisesti riitä sellaiseen opiskelijälähtöiseen ohjaukseen, jota haluaisi tehdä.

Opinto-ohjaajien työnkuvan selkeyttäminen ja rajaaminen, koska lisätehtäviä tulee lisää jatkuvasti. Jotta kohtaamiselle olisi aikaa, pitää opinto-ohjaus nähdä arvokkaana, aikaa ja ammattitaitoa edellyttävänä kohtaamistyönä, ei kiireessä tehtävänä kevyen neuvonnan tehtävänä.

Ammatillisen koulutuksen ohjauksesta vastaavan henkilöstön näkemyksiä kehittämistarpeista

Ammatillisten oppilaitosten ohjauksesta vastaavan henkilöstön yleisimmin mainittu puute liittyi riittämättömiin resursseihin suhteessa koettuun työmäärään. Opiskelijamäärä yhtä opinto-ohjaajaa kohden koettiin liian suureksi, mutta taustalla oli useita päivittäisiin työtehtäviin liittyviä tekijöitä. Useat opinto-ohjaajat viittasivat opinto-ohjauksen yleiseen määrittelemättömyyteen, koettuun tilapäisyyteen ja sitä kautta puutteelliseen ohjauksen kokonaisuuden johtamiseen. Aineiston mukaan näytti siltä, että ohjauksen järjestämistä ei ollut riittävästi päivitetty ottamaan huomioon oppivelvollisuuden laajentumiseen liittyviä muutoksia. Opinto-ohjaajat kokivat, että uudistuksen myötä heidän vuosityöaikaansa on sisällytetty uusia tehtäviä, jotka liittyvät paremminkin oppilaitoksen toimisto- tai hallintotehtäviin, ei niinkään oppilaitoksen pedagogisiin prosesseihin. Jos mitään aiempia työtehtäviä ei ole karistettu pois, opinto-ohjaajat kokivat tämän rajallisempina mahdollisuuksina opiskelijoiden kanssa tehtävään yhteistyöhön. Samanaikaisesti näytti siltä, että ohjauksen kokonaisuutta ei johdeta riittävästi, mistä seuraa eri henkilöstöryhmien työnkuvien jäsentymättömyys sekä henkilöstön kesken epätasaisesti kasautuvat uudet työtehtävät. Käytännön seurauksena esille nostettiin opiskelijoiden eriarvoisuus eri koulutusohjelmissa tai saman oppilaitoksen eri toimintayksiköissä.

Opinto-ohjaajien resurssista suuri osa kuluu yto-opintojen lukujärjestysten tekemiseen opiskelijoille, vaikka se aika ja resurssi kannattaisi käyttää parempaan uraohjaukseen ja keskeyttämisvaarassa olevien runsaampaan ohjaukseen. Nyt niihin ei ehdi panostaa riittävästi.

Opinto-ohjaajien aikaa kuluu paljon hallinnollisiin tehtäviin esim. kurssivalintoihin liittyviin kirjauksiin. Yksilöllisiin ohjauskeskusteluihin ja ryhmäohjaukseen ei ole niin paljon aikaa kuin tarve olisi. Työ on enemmän "tulipalojen sammuttelua" ja poissaoloihin puuttumista kuin ennaltaehkäisevää työtä.

Opinto-ohjaajien työaika pitäisi pystyä kohdentamaan tärkeämpiin asioihin: opiskelijoiden kohtaamiseen, ohjaukseen, pitovoiman vahvistamiseen ja opiskelijoiden uraohjaukseen ja ylipäänsä opiskelijan opintojen etenemisen mahdollistamiseen. Opinto-ohjaajan työ on mennyt yhä enemmän opintosuhteen työkseen, joka

on karmeaa osaamisen hukkaan heittämistä ja väärinkäyttöä eikä myöskään resurssiviisasta.

Ohjaajat ottivat myös kantaa rajallisiin mahdollisuuksiinsa olla mukana opiskelijoiden henkilökohtaisten opiskeluprosessien seuraamisessa tai tukemisessa. Työmäärää lisäsivät jatkuvaan hakuun ja kaksoistutkintojen järjestämiseen liittyvät käytännöt sekä erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden ohjaus.

Jatkuva haku ja sen läpikäyminen monta kertaa vuodessa vie aivan valtavan määrän opinto-ohjaajan työaikaa, mikä on kaikki pois ohjaustyöstä. Jatkuvan haun työtehtävistä suurin osa on suorittavaa sihteerityötä, jonka voisi tehdä kuka tahansa muu. Myös kuulemiskutsujen laatiminen ja kalenterointi sekä kuulemistilaisuuksien jälkityö vie aikaa todella paljon.

Resursseja ei ole erikseen erityisen tuen opiskelijoille (heidän ohjaus tehdään samoilla resursseilla kuin muidenkin, siis ei erityisen tuen opiskelijoiden ohjaus). Erityisen tuen opiskelijat kuitenkin syövät suurimman osan ohjausresursseista ja vievät resurssia ns. tavanomaiselta ohjaukselta.

Resurssia syö käytännössä myös se, että omaopettajat eivät ole ymmärtäneet opettajien ohjausvastuuta. Esim. opintojen etenemistä seurataan vain omien aineiden kohdalta, vaikka omaopettajan kuuluisi tietää oppilaidensa etenemisestä laajemmin. Sen sijaan, että ohjaustilanteissa opo yhdessä omaopettajan kanssa suunnittelee opiskelijan kanssa yhdessä opintoja, aikaa menee tietojen metsästämiseen. Myös varhaisen puuttumisen osalta opettajilla on paljon petrattavaa.

Ammatillisten oppilaitosten ohjaajien jäsentymättömäksi koettuun toimenkuvaan toivottiin täsmennyksiä useassa kommentissa. Puutteelliseksi koettu johtaminen näkyi vastauksissa esimerkiksi epäselvänä työnjakona henkilöstön kesken, resurssien epätarkoituksenmukaisessa kohdentamisessa sekä eri yksiköiden välisenä epätasa-arvona. Vastaajat kokivat, että heillä ei ollut riittävästi aikaa henkilökohtaiseen ohjaukseen jatkumona osana opiskelijoiden henkilökohtaista kehityssuunnitelmaa. Henkilökohtaisen ohjauksen rinnalle haluttiin myös ryhmässä järjestettäviä ohjauksen teemakokonaisuuksia ohjauksen laajemman saavutettavuuden ja opiskelijoiden tasa-arvoisten mahdollisuuksien edistämiseksi.

Ohjaajat halusivat täsmentää eri henkilöiden keskinäistä työnjakoa ja vastuuta myös siten, että se edistäisi opiskelujen etenemistä ja yhdenvertaisempia mahdollisuuksia päästä ohjaukseen. Vastaajat korostivat erityisen tuen tarpeen vahvistamista ja kohdentamista kaikille opiskelijoille tarjottavan

ohjauksen rinnalla. Yhteistyön täsmentäminen nähtiin tarpeelliseksi myös opiskelijahuollon ja erityisopetuksen kehittämiseksi.

Opinto-ohjaus toteutuu melko erillisenä instituutiona oppilaitoksen sisällä. Yhteistyö melko vähäistä. Opinto-ohjaaja on vähän ja työnjako opinto-ohjaajien ja HOKS-ohjaajien kesken epäselvä. HOKS-ohjaajilla paljon vastuuta mutta he eivät tiedä eivätkä tunne ohjauksen perusasioita tai tee yhteistyötä minkään tahon kanssa tai heitä ei kuulla, kun kehitetään ohjaustoimintaa.

Reformin myötä kaksi täysin erilaista työkulutturia aikuiskoulutus ja nuorten ammatillinen koulutus käytänteineen yhdistyivät. Ohjauksen työn- ja vastuunjako ollut näillä kahdella taholla erilainen. Hämmästyttävää, että ohjauksen roolia ei ole yhdistymisen jälkeen selkeytetty.

Moniammatillisen yhteistyön kehittäminen oppilaitoksen sisällä opiskelijalähtöisesti. Opiskelijahuolto, erityisopetus ja opinto-ohjaus toimivat yksittäisissä tapauksissa erillään eikä riittävästi hyödynnetä moniammatillisuutta.

Opinto-ohjaajat kokivat, että heillä ei ole riittävästi mahdollisuuksia oman toiminnan kehittämiseen, koska käytännössä joudutaan toimimaan pääasiassa reaktiivisesti ongelmatilanteiden ilmetessä. Vastaajat kaipaivat ohjauksen kokoavaa johtamista ja ohjauksen yhteistä tiedonmuodostusta koko henkilöstön kesken. Osa vastaajista korosti myös ohjaajien mukanaoloa oppilaitoksen ohjauksen ja koko toiminnan suunnittelussa. Toisaalta erillisrahoitteisia kehittämisprojekteja ei pystytä integroimaan riittävän tehokkaasti pysyviksi työmuodoiksi oppilaitoksen perustehtävään. Teknologian parempi hyödyntäminen nähtiin ensisijaisesti vain hallinto-ohjelmien tehostamisessa.

Opinto-ohjaus on organisaatiossa tällä hetkellä pyritty samanlaistamaan eri yksiköiden välillä (mikä lisää sen tasa-arvoisuutta ja -laatuisuutta), mutta samalla on kärsinyt yhteistyö, koska yksiköissä muu (ohjaus)toiminta on varsin eri tavoin organisoitua ja samat ratkaisut eivät ole toimineet eri yksiköissä, jolloin organisointi ylipäätään ei ole toiminut kovin hyvin. Nyt asioita tipahtelee yllättäen syliin ja työ on reagoimista ongelmiin sen sijaan, että sitä voisi tehdä suunnitelmallisesti. Edellisen takia on vaikea sanoa opinto-ohjauksen riittävydestä mitään, kun ei ehdi kysyä, onko sille tarvetta. Esimerkiksi jatko-opintoihin ohjaaminen ontuu, mutta toisaalta, kukaan opiskelija ei juuri huomaa siitä kysellä. Ehkä myös oma työnkuva on liian laajalle jakautunut, kun puolet pitäisi olla opinto-ohjausta ja puolet hanketyötä. Hanketyö taas voi tarvittaessa tarkoittaa melkein mitä vain.

Opinto-ohjaajien pitää päästä enemmän vaikuttamaan siihen, miten ohjausta suunnitellaan toteutettavaksi oppilaitoksessa, koska heillä on ohjauksen osaaamista. Lisäksi opinto-ohjaajilla tulisi olla yksi esihenkilö, koska vain näin pääsemme kehittämään ohjausta kokonaisuudessaan. Hajautettuna eri esihenkilöiden alaisuuteen emme pääse mitenkään vaikuttamaan ohjauksen kehittämiseen ruohonjuuritasolla.

Wilman kehittäminen (tai ohjelman vaihtaminen -tosin ei taida olla vaihtoehtoa?), että siitä tulisi järkevämpi käyttää opolle ja opiskelijalle. Opiskelijan toimijuuden tukeminen sen sijaan, että opo tekee opiskelusuunnitelman verkkokurssi-ilmoittautumisesta lähtien valmiiksi.

Lukiokoulutuksen opinto-ohjaajien esittämät näkemykset kehittämistarpeista

Lukioissa opinto-ohjaajat kokivat, että resursseja on lisätty viime vuosina, mutta edelleen opinto-ohjauksen resursoinnin keskeisimmät puutteet liittyivät opiskelijamäärään sekä ohjauksen työnjaon epäselvyyteen oppilaitoksessa. Opetussuunnitelman mukainen "koko koulu ohjaa" -periaate ei käytännössä toteudu. Lukion opinto-ohjaajat näkivät kehittämiskohteina oppilaitoskohtaisen työsuunnitelman, jossa tarkemmin täsmennettäisiin ohjauksen asema, työnjako ja ohjauksen arviointi. Tätä kautta voitaisiin paremmin edistää ryhmänohjaajien ja koko henkilöstön laaja-alaista vastuuta ohjauksen perustehävästä. Omaa työaika voisi kohdentaa tarkoituksenmukaisemmin esimerkiksi vakiinnuttamalla pienryhmäohjausta.

Vastaajat kokivat myös, että oppilashuolto ja erityisopetuksen tarpeen lisääntyminen ovat työllistäneet heitä aiempaa enemmän. Opinto-ohjaajat kokevat asemansa käytännössä epätasa-arvoiseksi erilaisten työehtosopimustensa takia. Työnjaon epäselvyyttä lisää myös epäselvät käytänteet työajan kohdentumisen seurannassa. Oppivelvollisuuden laajentumisen myötä tullessiin uusiin lakisääteisiin velvoitteisiin suhtautuminen oli kaksijakoista. Toisaalta haluttiin kehittää uusia työmuotoja nivelvaiheen yhteistyöhön ja jatko-ohjaukseen, toisaalta ne nähtiin uusina ylimääräisinä tehtävinä.

Opinto-ohjaajien vuosityöaikaan sisällytetään uusia tehtäviä eikä mitään konkreettista oteta pois. Johdolla ei ole tarkkaa käsitystä, mitä opinto-ohjaajien työhön oikeasti kuuluu. Taloudelliset seikat (säästöt) ohjaavat käytännön toteutuksia liikaa ja näiden varjolla sivuutetaan se, että ohjauksen koordinoinnin pitäisi olla opinto-ohjaajien vastuulla. Kouluttautumiseen ei varata riittävästi aikaa eikä opiskelijoiden henkilökohtaiseen ohjaukseen.

Oppilaitoksemme ohjauksen resurssointiin vaikuttaa opinto-ohjaajien epätasa-arvoinen palkkaus. Yksi virassa olevasta opinto-ohjaajista saa siis huomattavasti vähemmän palkkaa kahteen muuhun opinto-ohjaajaan verrattuna, mikä johtuu paikallisesta työehtosopimuksesta. Tästä syystä työnjakoa on jouduttu miettimään, jotta palkka-epätasa-arvoa pystytään kompensoimaan. Tämä vaikuttaa suoraan myös muihin opinto-ohjaajiin, koska heillä on enemmän töitä.

Koko koulu ohjaa, työnjako ryhmänohjaaja /aineenopettaja / opinto-ohjaaja tulisi olla selkeämmin kaikkien vastuunjakajien ymmärryksessä. Ryhmänohjaajien tulisi

ottaa vahvemmin koppia ryhmänohjaajan ohjauksellisista vastuista ja toki resurssi ja ohjaus heille tähän tulee taata esihenkilön taholta.

Sisällön osalta osa ohjaajista halusi tehostaa yritysten kanssa tehtävää yhteistyötä sekä jatko-opintojen ohjausta. Toisaalta vastauksissa oli tulkittavissa ohjaajien omat kommentit siitä, että jatko-opintojen ohjaus ja työelämäkysymysten tarkastelu olisivat jotakin muuta kuin opinto-ohjausta.

Jatko-opintojen ohjaamiseen pitäisi olla ehdottomasti enemmän aikaa -> erilaisia mahdollisuuksia tutustua jatko-opintoihin.

Jatko-opinto-ohjaukseen ja työelämäkysymyksiin ei jää riittävästi aikaa koska aika menee pitkälti opinto-ohjaukseen.

Koulutuksen järjestäjien esittämät näkemykset kehittämistarpeista

Lukiokoulutuksen ja ammatillisten koulutuksen järjestäjien oli mahdollisuus esittää avoimilla vastauksilla opinto-ohjauksen resursoinnin puutteet sekä keskeisimmät kehittämiskohteet omassa oppilaitoksessaan. Ammatillisen koulutuksen järjestäjistä 14 ja lukiokoulutuksen järjestäjistä 24 vastasi kysymykseen.

Kyselyyn osallistuneet koulutuksen järjestäjät tunnistivat opinto-ohjaajien edellä ilmaisemat resursoinnin puutteet. Ammatillisissa oppilaitoksissa koettiin, että puutteet johtuvat lisääntyneestä ohjaustarpeesta, oppivelvollisuuden laajentumisesta, epäselvästä työnjaosta sekä eri toimipisteiden erilaisista tarpeista. Ammatillisen koulutuksen järjestäjät ilmaisivat keskeisimmiksi ohjauksen kehittämiskohteiksi seuraavat: opiskelijoiden tasavertaiset mahdollisuudet saada ohjausta, ohjauksen henkilökohtaistaminen, maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden ohjausprosessien selkeyttäminen, koko henkilöstön työnjaon täsmentäminen, teknologian käytön tehostaminen, opinto-ohjauksen resurssien ja työmäärän tasaaminen sekä ohjaushenkilöstön osamisen ja työhyvinvoinnin ylläpitäminen.

Henkilöresursoinnissa sinänsä ei ole puutetta, mutta ohjaukseen kuten ammatilliseen koulutukseen ylipäänsä kohdistuu paljon yksityiskohtaista lainsäädäntöä ja määräyksiä, joiden noudattaminen työllistää ohjaus- ja opetushenkilöstöä liian paljon. Eli hallinnollista työtä on aivan liian paljon eikä aikaa jää opiskelijoiden kohtaamiseen niin paljon kuin olisi tarpeen ja toivottaisiin.

Opinto-ohjaajien työtehtäviin kuuluu osa-alueita, jotka voisi tulevaisuudessa organisoida toisella tavalla, vapauttaen omon työaikaa ohjaukseen.

Oppilaitos toimii monella kampuksella, joka toimipisteessä ei opinto-ohjaajaa päivittäin paikalla

TUVA-opiskelijoiden ohjaukseen tarvitaan lisäresurssointia.

Opinto-ohjaajien ohjattavien määrien tasaaminen toimipisteissä ja tutkintoaloilla (erilaiset kohderyhmät ja opiskelupolut huomioiden).

Yhtenäisen toimintamallin jalkauttaminen tutoropettajan (=HOKS-ohjaaja) ja opinto-ohjaajan työnjakoon kaikilla aloilla.

Opiskelijaprosessien selkeyden ja sujuvuuden kehittäminen yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa.

Lukioiden rehtorit näkivät haasteena lisääntyneen ohjaustarpeen, tiukan talouden ja jäsentymättömän työnjaon oppilaitostasolla. Rehtorit esittivät kehittämiskohteiksi ensisijaisesti työtehtävien uudelleen järjestelyn, työnjaon ja työajan kohdentamisen seurannan.

Kaikkien henkilöstön jäsenten toimiminen ohjaajina tarvitsee vielä tehostamista.

Nähdäkseni suurin puute ohjauksessa on selkeiden struktuureiden puuttuminen ohjauksessa.

Resurssointi lienee riittävää, mutta ohjauksen toimintakulttuuri on vanhanaikainen.

Ylimääräinen "sälä" opinto-ohjaajalla vie aikaa.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämä selvityksen tavoitteena on tarkastella lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen opinto-ohjauksen määrällistä saatavuutta ja riittävyttä opiskelijan, henkilöstön (esim. opettajat, opinto-ohjaajat) ja koulutuksen järjestäjien (esim. rehtorit) näkökulmista. Lisäksi kootun aineiston perusteella tarkastellaan sitä, mitkä ovat resursoinnin keskeiset puutteet ja kehittämiskohteet. Raportin taustalla on varsin tiivis selvityshanke.

Jos saatavuutta tarkastellaan yksinkertaisesti laskennallisesti eli kuinka monta opiskelijaa oppilaitoksessa on yhtä opinto-ohjaajaa kohden, tilanne syksyllä 2022 oli parempi kuin Karvin toteuttamassa nivelvaiheen arvioinnissa vuonna 2020 (Goman ym., 2020). Lukioissa yhtä opinto-ohjaajaa kohden oli keskimäärin 186 opiskelijaa, pienimmillään 34 opiskelijaa ja enimmillään laskennallisesti 338 opiskelijaa. Ammatillisissa oppilaitoksissa yhtä opinto-ohjaajaa kohden oli keskimäärin 412 opiskelijaa, pienimmillään 212 opiskelijaa ja enimmillään laskennallisesti 701 opiskelijaa.

Lähes puolessa selvityksessä mukana olleessa lukiossa opinto-ohjaajien määrä oli ohjaajien oman pedagogisen järjestön Suomen opinto-ohjaajat ry:n ja OAJ:n suositusten mukainen eli alle 200 opiskelijaa yhtä ohjaajaa kohden. Eduskunnan sivistysvaliokunnan asettaman tavoitteen 1:250 täytti 85 prosenttia lukioista. Tähän selvitykseen osallistuneissa ammatillisissa oppilaitoksissa Suomen opinto-ohjaajat ry:n suositus ei täyttynyt yhdessäkään oppilaitoksessa, ja eduskunnan sivistysvaliokunnan asettama tavoite täyttyy viidessä oppilaitoksessa.

Yksinkertainen lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten vertailu ei tässä yhteydessä ole perusteltua, sillä opinto-ohjaajilla on lukioissa ja ammatillisissa

oppilaitoksissa erilaiset tehtävänkuvat (Suomen opinto-ohjaajat - SOPO ry, n.d). Toisen asteen oppilaitoksissa opinto-ohjausta antavat opinto-ohjaajan lisäksi myös ryhmänohjaajat, aineenopettajat ja ammatillisissa oppilaitoksissa myös tutkintoa ohjaava opettaja, jonka nimikkeenä voi olla esimerkiksi HOKS-ohjaaja, tutor-opettaja tai vastuupettaja. Ammatillisissa oppilaitoksissa HOKS-ohjaaja tai muu vastaavalla nimikkeellä toimiva opettaja tekee sellaisia tehtäviä, jotka lukioissa saattavat kuulua opinto-ohjaajille. Ammatillisissa oppilaitoksissa yhtä HOKS-ohjaaja kohden oli keskimäärin 25 opiskelijaa, pienimmillään 15 opiskelijaa ja enimmillään 46.

Avoimissa vastauksissa osa opiskelijoista toivoi enemmän opinto-ohjaajia tai aikoja opinto-ohjaajien tai muiden opettajien kanssa käytäviin keskusteluihin. Määrällisen aineiston perusteella opiskelijat olivat kuitenkin jokseenkin tyytyväisiä ohjauksen saatavuuteen. Lukion opiskelijoista 89 prosenttia ja ammatillisten oppilaitosten opiskelijoista 70 prosenttia oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä siitä, että he olivat saaneet tarvitessaan henkilökohtaista ohjausta opinto-ohjaajalta. Opiskelijoiden vastausten perusteella lukioissa opinto-ohjaajan rooli ohjauksen keskeisimpänä lähteenä korostui, kun taas ryhmänohjaajan ja muiden opettajien merkitys ohjauksellisena toimijana oli jonkin verran pienempi. Ammatillisissa oppilaitoksissa tilanne oli päinvastainen: opiskelijat raportoivat saaneensa selvästi eniten ohjausta, neuvoa ja tukea ryhmänohjaajalta, seuraavaksi eniten HOKS-ohjaajalta ja muilta opettajilta ja vähiten opinto-ohjaajalta.

Lukiolaisten kokemus opinto-ohjauksen riittävydestä oli ammatillisten opiskelijoiden kokemusta parempi. Lukiolaisista 86 prosenttia ja ammatillisista opiskelijoista lähes 70 prosenttia oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä siitä, että he kokivat saaneensa riittävästi opinto-ohjausta. Vaikka ohjauksen saatavuus pääosin oli hyvällä tasolla, jokseenkin tai täysin eri mieltä väitteen kanssa oli liki kolmannes ammatillisista opiskelijoista: kymmenen prosenttia ammatillisten oppilaitosten opiskelijoista ja kolme prosenttia lukiolaisista oli täysin eri mieltä väitteen kanssa. Ammatillisissa oppilaitoksissa kokemuksissa miehet kokivat opinto-ohjauksen riittävyden hieman muita sukupuolia paremmaksi.

Opiskelijoiden kokemuksen mukaan ohjauksen tarjonta erityisesti lukioiden mutta myös ammatillisissa oppilaitoksissa painottui hyvin vahvasti perinteiseen kasvokkain tapahtuvaan ohjaukseen. Ohjausta oli saatavilla jossain määrin myös soittamalla puhelimitse, sähköpostitse ja tekstiviestitse, mutta

chatin ja videovälitteisen ohjauksen tarjonta oli opiskelijoiden näkökulmasta varsin rajoittunutta. Oppilaitosten henkilöstöllä ja koulutuksen järjestäjillä puolestaan oli huomattavasti myönteisempi näkemys ohjauksen tarjonnan monikanavaisuudesta.

Opiskelijoiden kokemuksen mukaan opetussuunnitelmien perusteiden tavoitteiden mukainen ohjaus toteutui vain osittain. Opiskelijat kokivat saaneensa ohjausta ensisijaisesti opiskelun aikaisten valintojen tai opintojen suorittamisen osalta. On huolestuttavaa, kuinka vähän opiskelijat kokivat saaneensa ohjausta toisen asteen jälkeisistä opiskeluun tai tulevaisuuden työelämään liittyvistä kysymyksistä. Lisäksi näytti siltä, että lähes kaksi kolmasosaa opiskelijoista ei ollut saanut tietoa oppilaitosten ulkopuolisista TNO-palveluista, joiden merkitys on kuitenkin korostunut laajentuneen oppivelvollisuuden sekä jatkuvan oppimisen kansallisten tavoitteiden myötä.

Oppilaitosten henkilöstö eli opinto-ohjaajat, aineenopettajat ja HOKS-ohjaajat sekä rehtorit arvioivat opinto-ohjauksen saatavuuden heidän edustamassaan oppilaitoksessa positiivisemmin kuin opiskelijat. Lähes kaikki koulutuksen järjestäjät eli rehtorit arvioivat, että opiskelijoilla oli mahdollisuus saada ohjausta. Henkilöstön näkemyksen mukaan ohjauksen saatavuus koettiin paremmaksi lukioissa kuin ammatillisissa oppilaitoksissa.

Arvioitaessa opiskelijoiden yhdenvertaisuutta ohjauksen saatavuuden suhteen tilanne vaikutti tämän selvityksen vastausten perusteella olevan parempi lukioissa kuin ammatillisissa oppilaitoksissa. Ammatillisten oppilaitosten ohjausta toteuttavasta henkilöstöstä yli puolet katsoi, että opiskelijat eivät ole yhdenvertaisessa asemassa ohjauksen saatavuuden suhteen. Myös avoimissa vastauksissa korostui huoli eri yksiköiden eriarvoisuudesta. Merkillepantavaa oli näkemyselero ammatillisen koulutuksen ohjaushenkilöstön ja koulutuksen järjestäjien välillä, sillä 88 prosenttia koulutuksen järjestäjistä oli vähintään jokseenkin samaa mieltä aihetta koskevan väittämän kanssa.

Tulosten mukaan opiskelijamäärän suhdeluvulla yhtä opinto-ohjaajaa kohden ei ollut yhteyttä opiskelijoiden kokemaan saatavuuteen tai ohjauksen riittävyteen. Henkilöstön omien arvioiden mukaan opinto-ohjaaja/oppilas-suhdeluvulla oli lukioissa yhteys opiskelijoiden mahdollisuuteen saada tarvitsemaansa henkilökohtaista ohjausta. Lukioissa, joissa suhdeluku oli laskennallisesti alle 200 opiskelijaa opinto-ohjaajaa kohden, opiskelijan mahdollisuus saada tarvitsemaansa henkilökohtaista ohjausta koettiin henkilöstön mielestä paremmaksi kuin niissä lukioissa, joissa suhdeluku on yli 200.

Avoimissa vastauksissa korostuivat henkilöstön kommentit opinto-ohjaajien työn pirstaloitumisesta ja työajan kohdentumisesta muuhun kuin opiskelijoiden kanssa tehtävään henkilökohtaiseen ohjaukseen. Lisäksi koettiin, että käytössä ei ollut riittävästi työaikaa, jolla voi vastata kasvaneeseen ohjauksen kysyntään. Koulutuksen järjestäjillä ja henkilöstöllä oli osin erilaiset näkemykset, kuinka opinto-ohjaajien työaikaa on varattu Suomen opinto-ohjaajat ry:n (Suomen opinto-ohjaajat - SOPO ry, n.d.) esittämien työnkuvien mukaisesti ohjauksen eri tehtäväalueisiin. Rehtorit arvioivat henkilökohtaisen ohjauksen huomattavasti paremmin resursoiduksi kuin ohjausta toteuttava henkilöstö. Näkemysero rehtoreiden ja opinto-ohjaajien välillä oli erityisen suuri ammatillisessa koulutuksessa.

Lukion henkilöstön eli opinto-ohjaajien näkemykset ohjauksen eri tehtäväalueisiin varatusta työajasta olivat positiivisempia verrattuna ammatillisten oppilaitosten ohjauksesta vastaavan henkilöstön näkemyksiin. Lukioissa 68 prosenttia ja ammatillisissa oppilaitoksissa vain 43 prosenttia ohjaajista arvioi, että heille on varattu hyvin työaikaa (vähintään arvo 7 asteikolla 0–10) henkilökohtaiseen ohjaukseen. Ohjauksen suunnittelun, koordinoinnin ja yhteistyön resursoinnin osalta 48 prosenttia lukioiden opinto-ohjaajista ja 28 prosenttia ammatillisten oppilaitosten ohjaajista näki, että heille on varattu hyvin työaikaa tähän tehtävään. Ero oli suurin jatko-ohjaukseen varatun työajan osalta. Ammatillisten oppilaitosten ohjaajista 26 prosenttia ja lukion ohjaajista 59 prosenttia näki, että opinto-ohjauksen resursseissa on hyvin otettu huomioon jatko-ohjauksen tarve.

Oppivelvollisuuden laajentamiseen liittyvän jatko-ohjauksen osalta koulutuksen järjestäjien ja ohjausta toteuttavan henkilöstön näkemysero jatko-ohjauksen huomioinnin suhteen oli huomattava. Ammatillisissa oppilaitoksissa yli puolet henkilöstöstä koki puutteita jatko-ohjauksen resursoinnissa, kun taas rehtoreista kaksi kolmasosaa arvioi siihen kohdennetun erillisiä resursseja. Lukioissa vain noin viidesosa ohjaajista ja rehtoreista koki selkeitä puutteita jatko-ohjauksen resursoinnissa.

Sekä lukioiden että ammatillisten oppilaitosten opinto-ohjaajat raportoivat käyttävänsä eniten työaikaa opiskelijoiden henkilökohtaiseen ohjaukseen (ammatillisissa oppilaitoksissa keskimäärin 35 % ja lukioissa 40 %). Lukion opinto-ohjaajien työajasta toiseksi suurimman osan vei opetussuunnitelman mukaisen opetuksen antaminen (keskimäärin 15 % työajasta). Ammatillisten opinto-ohjaajien toiseksi eniten työaikaa vievä tehtäväkokonaisuus oli

puolestaan hakeutumisen ohjaus (keskimäärin 16 % työajasta). Ammatilliset opinto-ohjaajat käyttivät monialaiseen yhteistyöhön keskimäärin kaksinkertaisen määrän työajastaan (keskimäärin 12 %) monialaiseen yhteistyöhön lukion opinto-ohjaajiin verrattuna (keskimäärin 6 % työajasta). Opinto-ohjaajat molemmissa toisen asteen oppilaitosmuodoissa käyttivät keskimäärin alle kymmenen prosenttia työajastaan muihin kuin kysymyksen yhteydessä mainittuihin tehtäviin (lukioissa 9,6 % ja ammatillisissa oppilaitoksissa 7,1 %).

Ammatillisten oppilaitosten ja lukioiden opiskelijat esittivät avoimissa vastauksissaan yhteisenä kehittämistoiveena, että opiskeluaikaisten kysymysten rinnalla ohjauksessa tarkasteltaisiin enemmän toisen asteen jälkeiseen opiskeluun sekä tulevaisuuden työelämään liittyviä kysymyksiä. Opiskelijat halusivat myös enemmän tietoa olemassa olevista ohjauksen palveluista sekä henkilöstön keskinäisestä työnjaosta oppilaitoksen sisällä. He ottivat kantaa olemassa olevien resurssien kohdentamiseen ja tehokkaampaan käyttöön. He halusivat tulla myös paremmin kuulluiksi omista ohjaustarpeistaan ja tätä kautta yksilöllisempiä painotuksia ohjauksen opintokokonaisuuksien sisällöissä. Osa opiskelijoista esitti toiveenaan useampia opinto-ohjaajia saatavuuden parantamiseksi.

Yhteenvetona tuloksista voidaan todeta, että ohjauksen määrällinen saatavuus ja opiskelijoiden kokema riittävyys ovat pääosin hyvällä tasolla. Tulokset ovat samansuuntaisia kuin Karvin vuonna 2020 julkaisemassa nivelvaiheen ohjauksen arvioinnissa (Goman ym., 2020). Opintojen alkuvaiheessa yksilöohjaus on vahvuus sekä lukioissa että ammatillisissa oppilaitoksissa.

Tämän selvityksen toimeksiannon mukaisella ohjauksen saatavuuden arvioinnilla voidaan kuitenkin käytännössä tuottaa vain rajallisesti kansallisessa strategiassa tavoiteltavia indikaattoreita ohjauksen tiedolla johtamiseen tai ohjaukseen kohdennettavien resurssien mitoitusta koskevien kansallisten päätösten pohjaksi. Ohjauksen saatavuuden tai riittävyyden tarkastelu ilman sen kytkentää ohjauspalvelujen järjestäjän tekemiin palvelutarpeiden tai opiskelijoiden urasuunnitteluvalmiuksien kartoitukseen, ohjauksen tuloksellisuuden tai vaikuttavuuden arviointiin on rinnastettavissa vain asiakastyytyväisyyden kuvailevaksi tarkasteluksi. Lisäksi ohjaukseen osallistuneiden tai omilla opinnoissaan edenneiden opiskelijoiden lukumäärän käyttäminen ohjauksen tuloksen indikaattorina on riittämätön ilman yhteyttä opiskelijoiden kokemaan osaamisen syvenemiseen tai lisääntyneeseen hyvinvointiin tai muihin pitempikestoisiin todennettavissa oleviin ohjauksen tuloksiin.

Riittävyden arviointia voi myös rajoittaa vaikeus yhdistää ohjaustapahtuma opiskelijoiden kokemuksiin tuloksiin, koska tilanteen taustalla voi olla useita rinnakkaisia tekijöitä tai ohjauksesta on vastaamassa useita rinnakkaisia toimijoita. Ohjauksen riittävyttä koskevissa selvityksissä on tullut myös esille, että ohjauksen asiakkailta voi olla hyvin erilainen tulkinta siitä, mitä termi ohjaus pitää sisällään. Lisäksi ohjaustapahtumat ovat aina yksilöllisiä, eivätkä kaikki välttämättä käy ohjausta loppuun ja ohjauksesta vastaavilla henkilöillä voi olla käytössään keskenään erilaisia työ- tai lähestymistapoja ohjauksen toteutukseen (Sampson, 2015).

Opinto-ohjaajien avoimissa vastauksissa painottui pidättyvyys laajentaa henkilökohtaisen ohjauksen rinnalle muita työmuotoja, joiden avulla voisi karottaa opiskelijoiden erilaisia tarpeita tai valmiuksia ohjaukseen ja siten kohdentaa resursseja enemmän ohjausta tarvitseville tai käyttää eri palvelukäytäntöjä ohjauksen toteuttamiseen. Myös opiskelijoiden kokemuksen mukaan ohjauksen tarjonta erityisesti lukioissa mutta myös ammatillisissa oppilaitoksissa painottui hyvin vahvasti perinteiseen kasvokkain tapahtuvaan ohjaukseen. Lisäksi avoimissa vastauksissa näyttäytyi ohjauksen työmuotojen sirpaleisuus, koettu epämääräisyys sekä erillisuus muusta oppilaitoksen toiminnasta.

Opinto-ohjaajien esittämä suhdeluku 200 opiskelijaa yhtä opinto-ohjaajaa kohden henkilökohtaisen ohjauksen riittävyden varmistamiseksi ei ole nykyisen tutkimustiedon (Sampson ym., 2017) mukaan yksiselitteinen perustelu ohjauksen saatavuuden tai sen riittävyden takaamiseen. Lisäresursseja koskevien vaatimusten rinnalla olisi perusteltua tarkastella myös ohjauksen laadullista ja sisällöllistä kehittämistä ja ohjauksen opetussuunnitelmien perusteiden mukaista asemaa ja tehtävää oppilaitoksen ohjaussuunnitelmassa yksityiskohtaisemmin koko henkilöstön tehtävänä. Ammatillisissa oppilaitoksissa ohjauksen kokonaisvastuuta on jaettu HOKS-ohjaajille sekä ryhmän ohjaajille, mutta tulosten mukaan opetussuunnitelman perusteiden ja hyvän ohjauksen kriteerien mukainen "koko koulu ohjaa" -periaate näyttää edelleen olevan käyttämätön resurssi, etenkin lukioissa. Tätä työnjaon ja ohjauksen johtamisen jäsentymättömyyttä korostivat sekä rehtorit että opinto-ohjaajat molemmissa oppilaitoksissa.

Ohjauksen ammattilaisten valitsemat työmuodot ja tavat toteuttaa ohjausta vaikuttavat suoraan ohjauksen tarjontaan ja sitä kautta saatavuuteen. Yleisesti hyväksyttynä ohjauksen tehtävänä on auttaa opiskelijoita

kehittämään jatkumona opiskelun ja oppimisen taitoja sekä ehkäistä ennakolta opintoihin liittyvien ongelmien syntymistä. Opiskelijoiden yhdenvertaisuuden näkökulmasta ei ole riittävää, että ohjausta on tarjolla sitä aktiivisesti hakeville, vaan ohjausta tulisi olla tarjolla peruspalveluna kaikille opiskelijoille. Pitkällä aikavälillä saatavuutta voidaan tehostaa painottamalla urasuunnittelutaitoja oppimistavoitteena ja laaja-alaisena osaamisalueena opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti. Vahvoiksi koetut urasuunnittelutaidot ovat yhteydessä opiskeluun sitoutumiseen ja sitä kautta vähentävät tarvetta korjaavalle ohjauksen työmuodoille. Jo olemassa olevien kokonaisresurssien käyttöä voidaan myös tehostaa, jos opintojen alkaessa kartoitetaan systemaattisemmin opiskelijoiden ohjaustarpeita sekä valmiuksia omien opintojen tai tulevaisuuden suunnitteluun. Tarvekartoitusten perusteella voidaan tehostaa ohjauksen saatavuutta tarjoamalla enemmän ohjausta opiskelijoille, jotka todennäköisesti siitä eniten hyötyvät.

Ohjauksen saatavuutta on mahdollista tehostaa yhdistelemällä paremmin erilaisia työmuotoja, kuten henkilökohtaisia keskusteluja, ryhmäohjausta ja ohjauksen opintokokonaisuuksia. Lisäksi teknologian mahdollisuuksia tulisi hyödyntää systemaattisemmin ohjauksen monikanavaisen saatavuuden edistämiseksi. Saatavuuden ja mitoituksen näkökulmasta oppivelvollisuuden laajenemisen myötä ohjausta tulee asemoida oppilaitosmuodoittain eriytyneiden ohjaajien työnkuvien ja ohjauskäytäntöjen tai erikseen rakennettujen nivelvaiheiden tai jatko-ohjauksen työmuotojen sijaan yhteisenä koko oppivelvollisuusajan kattavana jatkumona ja alueellisessa eri kouluasteita koskevassa yhteisessä ohjaussuunnitelmassa täsmennettynä kokonaisvoimavarojen ekosysteeminä.

Lähteet

- Asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 986/1998.
- Eduskunnan sivistysvaliokunnan mietintö (6/2002 vp). <https://www.eduskunta.fi/FI/Vaski/sivut/trip.aspx?triptype=ValtiopaivaAsiakirjat&docid=sivm+6/2002>
- ELGPN [European Lifelong Guidance Policy Network]. (2016). Suuntaviivoja elinikäisen ohjauksen toimintapolitiikalle ja palvelujärjestelyille: Yhteiset tavoitteet ja periaatteet EU:n jäsenmaille ja komissiolle. Jyväskylän yliopisto, koulutuksen tutkimuslaitos. <http://www.elgpn.eu/publications/browse-by-language/finnish/suuntaviivoja-elinikaisten-ohjauksen-toimintapolitiikalle-ja-palvelujarjestelyille-yhteiset-tavoitteet-ja-periaatteet-eu-n-jasenmaille-ja-komissiolle>
- Euroopan Unionin neuvosto. (2008). Neuvoston ja neuvostossa kokoontuneiden jäsenvaltioiden hallitusten edustajien päätöslauselma "Elinikäisen ohjauksen parempi sisällyttäminen elinikäisen oppimisen strategioihin". 15030/08 EDUC 257 SOC 653.
- Goman, J., Rumpu, N., Kiesi, J., Hietala, R., Hilpinen, M., Kankkonen, H., Kjaldman, I.-O., Niinistö-Sivuranta, S., Nykänen, S., Pantsar, T., Piilonen, H., Raudasoja, A., Siippainen, M., Toni, A., & Vuorinen, R. (2020). Vaihtoehtoja, valintoja ja uusia alkujia: Arviointi nuorten opintopoluista ja ohjauksesta perusopetuksen ja toisen asteen nivelvaiheessa. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus, 6:2020.
- Kiesi, J., Goman, J., Huhtanen, M., Helve, H., Laine, A., Piilonen, H., Raudasoja, A., Ståhl, B. & Vartiainen, R. (2022). Ammatillisilla poluilla. Arviointi yksilöllisistä opintopoluista ammatillisessa koulutuksessa. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus, 26:2022.
- Laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017.
- Lukiolaki 714/2018.
- Metsämuuronen, J. (toim.) 2009. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Gummerrus.

- Opetushallitus. (2014). Hyvän ohjauksen kriteerit. Hyvän ohjauksen kriteerit perusopetukseen, lukiokoulutukseen ja ammatilliseen koulutukseen. Informaatioaineistot 2014:5. Opetushallitus.
- Opetushallitus. (2019). Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019.
- Sampson, J.P., Jr. (2015). Why return on investment matters. In ICCDPP 2015 : Building the Talent Pipeline and Providing Youth with Hope for the Future. The seventh International Symposium on Career Development and Public Policy (pp. 1-4).
- Sampson, J.P., Jr., McClain, M.-C., Musch, E. & Reardon, R.C. (2017). The supply and demand for career and workforce development programs and services as a social justice issue. In V .S. Solberg & S. Ali (Eds.), Handbook of career and workforce development: Practice and policy (pp.57-75). NY: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315714769>
- Suomen opinto-ohjaajat - Sopo ry. (n.d.) Opinto-ohjaajan työnkuvat eri kouluasteilla. <https://www.sopo.fi/yhdistys/aineistot/>
- Valtioneuvosto. (2020). Elinikäisen ohjauksen strategia 2020–2023: ELO-foorumi. Valtioneuvoston julkaisuja 2020:34.
- Valtioneuvoston asetus lukiokoulutuksesta 810/2018.
- Valtiosopimukset 80/2002. Uudistettu Euroopan sosiaalinen peruskirja. <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2002/20020080>
- Vipunen. (2022). Opetushallituksen tilastopalvelu.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
KOULUTUKSEN TUTKIMUSLAITOS